

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

ISLAMSKI FINANČNI SISTEM: KONCEPT IN OSNOVNE ZNAČILNOSTI

Ljubljana, julij 2009

STAŠA CILENŠEK

IZJAVA

Študentka Staša Cilenšek izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom rednega profesorja dr. Mojmirja Mraka, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 10.7.2009

Staša Cilenšek

Kazalo

UVOD	1
1 TEMELJNE ZNAČILNOSTI IN PRINCIPI ISLAMSKEGA GOSPODARSKEGA SISTEMA.....	2
1.1 ISLAM	2
1.2 IMPLIKACIJA ŠERIATSKEGA PRAVA NA GOSPODARSTVO IN TRGOVANJE	3
1.2.1 Princip halala (dovoljeno) in harama (prepovedano).....	3
1.2.2 Dovoljene in nedovoljene transakcije	3
1.2.3 Prevara pri trgovanju	4
1.2.4 Tržni mehanizem, nadzor cen, posredništvo	4
1.2.5 Kredit in plačilo v avansu (es-selem).....	5
1.2.6 Prepoved obresti - ribā	5
1.3 ISLAMSKI FINANČNI SISTEM	5
1.3.1 Filozofija islamskega finančnega sistema	5
1.3.2 Izvor in razvoj islamskega finančnega sistema.....	7
2 PREPOVED OBRESTI – GLAVNA ZNAČILNOST ISLAMSKEGA FINANČNEGA SISTEMA	8
2.1 POMEN IN RAZLAGA BESEDE RIBĀ	9
2.2 RAZLAGE IN RACIONALNOST PREPOVEDI OBRESTI	11
2.2.1 Ekonomska razlaga.....	11
2.2.2 Socialna, moralna in distributivna razlaga	12
2.3 ZMOTE RAZUMEVANJA RIBĀ TER ARGUMENTI ZA IN PROTI	13
2.4 TEŽAVE IN IZZIVI PREPOVEDI OBRESTI	15
2.4.1 Prevod besede ribā	15
2.4.2 Ribā in inflacija.....	15
2.4.3 Podobnost učinkov delovanja konvencionalne in islamske institucije	16
2.4.4 Zaračunavanje obresti premožnim posojiljemalcem	17
3 PRIMERJAVA FINANČNEGA SISTEMA Z OBRESTMI IN SISTEMA BREZ OBRESTI.....	18
3.1 FINANCIRANJE BANK V SISTEMU Z IN BREZ OBRESTI	19
3.1.1 Financiranje konvencionalnih bank	19
3.1.2 Financiranje islamskih bank.....	19
3.2 USPEŠNOST DELOVANJA BANKE V SISTEMU Z ALI V SISTEMU BREZ OBRESTI	20
3.3 PRIHODNOST POSLOVANJA ISLAMSKIH IN KONVENCIONALNIH BANK.....	21
SKLEP.....	22
LITERATURA IN VIRI.....	24
PRILOGE	

Kazalo tabel

Tabela 1: Finančne dimenzije in indikatorji.....	3
--	---

Kazalo slik

Slika 1: Države, kjer islam uveljavlja svojo moč v družbeni, politični ali socialni sferi	6
---	---

Slika 2: Hitrost širjenja islama	7
--	---

Kazalo prilog

Priloga 1: Seznam pogosto uporabljenih kratic.....	1
--	---

Priloga 2: Slovar tujih izrazov.....	2
--------------------------------------	---

Priloga 3: Tabela finančnih dimenzij in indikatorjev analize učinkovitosti delovanja konvencionalnih in islamskih bank	3
---	---

Priloga 4: Seznam držav, v katerih ima islam pomembno vlogo.....	4
--	---

Priloga 5: Geografska ponazoritev držav, kjer ima islam pomembno vlogo	6
--	---

Uvod

»Gospod pa je dovolil trgovino in prepovedal obresti ...« (2:275)

V finančnem poslovanju pri nas oz. za večino držav s konvencionalnim finančnim sistemom so obresti precej samoumevne. Posamezniki smo na obresti navajeni ob sklenitvi računa ali najemu kredita, hkrati pa so obrestne mere lahko instrument za izvajanje monetarne politike. V splošnem nam obresti predstavljajo neko medčasovno ceno ali ceno časa in tudi selektiven faktor, na podlagi katerega računamo svoje prihodnje izgube ali dobičke.

Obresti so se pravzaprav pojavile že pred pojavom denarja in so se zaračunavale v naradni menjavi. Šele s pojavom denarja pa so se pojavili tudi prvi teoretiki, ki so raziskovali pomen obresti. Eden izmed njih je bil tudi Platon, ki je menil, da ima dejavnost posojanja denarja negativen značaj, hkrati pa je tudi zavračal oderuške obresti. Podoben negativen pogled na obresti je imel tudi njegov učenec Aristotel, ki je trdil, da je pridobivanje denarja zaradi denarja nenaravno. Ker je zahodnoevropska krščanska filozofija temeljila tudi na Aristotelovi filozofiji, so se posojilni in obrestni mehanizmi v evropskem gospodarstvu razvili šele na koncu srednjega veka (Györek, 2003, str. 9). Tako se je razvil konvencionalni finančni sistem, v katerem obrestna mera in obresti igrajo pomembno vlogo. Vendar pa danes tak sistem ni edini obstoječi sistem. Obstaja tudi t. i. islamski finančni sistem, katerega temelj je šeriatsko pravo, sicer pa ima zelo podobno logiko, kot sta jo uporabljala že Platon in Aristotel v antiki.

Islamske finance so danes hitro rastoč del svetovnega finančnega sektorja in niso omejene le na islamske trge in države. Dejansko se širijo povsod, kjer obstaja dovolj močno zastopana muslimanska skupnost. Zakaj je temu tako, pojasnjuje delež muslimanov po svetu in krepitev moči islamske vere zadnjih nekaj desetletij. Islamska vera je namreč danes druga najbolj razširjena vera na svetu, število vernikov pa raste najhitreje v primerjavi z drugimi svetovnimi verami. Moč islama pa se ne kaže le skozi število vernikov po svetu, temveč ima islam tudi politično in finančno moč – naj omenim le vlogo islama v kartelu OPEC, ki nadzira količino nafte na svetovnem trgu in zato uživa visoko stopnjo moči.

Poznavanje in razumevanje islamskega finančnega sistema in dejavnosti, ki se izvajajo znotraj njega, je dandanes ključnega pomena. Religija je sestavni del kulture in jasno je, da ima islamska vera zelo pomembno vlogo in neposreden vpliv na poslovanje in finance v državah, kjer je islam prisoten. To so bile prvotno države, kjer je islam dominantna vera ali pa tam, kjer je vodstvo države večinoma muslimansko, dandanes pa islamski finančni sistem nikakor ni neznanka tudi v drugih predelih sveta (Evropa, Združene države Amerike, Avstralija ...). Zato lahko zagotovo trdimo, da morajo tudi poslovneži in izvozniki iz konvencionalnih sistemov poznati načela in delovanje islamskega finančnega sistema, saj je brez tega ekonomsko sodelovanje močno oteženo.

Osrednja in najpomembnejša značilnost islamskega finančnega sistema je prepoved obresti, oz. ribā, kar je tudi najpomembnejša razlika med konvencionalnim in islamskim bančništvom. Namesto odvisnosti od obrestne mere islamsko bančništvo temelji na posebnem modelu delitve dobička in izgube. To pomeni, da finančna institucija investira s svojo stranko v določen projekt, namesto da ji denar posodi. Zaradi tveganja, ki ga ta finančna institucija prevzame nase, pa je upravičena do deleža dobička iz finančnih transakcij. Medtem ko so zaračunane obresti stalnica v posojilih zahodnega sveta, je računanje kakršnihkoli obresti v

islamskem sistemu v večini primerov nedopustno, dovoljen pa je le nedorečen dobiček oz. prihodek, ki temelji na višini profita iz investicije. V primerih, ko uporaba modela delitve dobička in izgube ni mogoča (npr. pri osebnih posojilih), islamske finančne institucije na izposojena sredstva dodajo maržo oz. pribitek. Ker je ta pribitek navadno vrednostno zelo podoben obrestim, veliko ekonomistov in analitikov vidi v takem načinu le navadno poslovanje z obrestmi in iz tega izhajajo tudi glavne kritike islamskega finančnega sistema.

V svoji diplomski nalogi bom najprej opredelila temelje nastanka islamskega finančnega sistema, torej islamsko vero samo in islamski gospodarski sistem. Poznavanje tega je izredno pomembno tudi za nadaljnje razumevanje prepovedi obresti v islamskem sistemu, s čimer bom nadaljevala v drugem poglavju svoje naloge. Raziskovala bom izvor prepovedi obresti, pomen prepovedi obresti, raziskovala bom, kakšne so ekonomske in moralne razlage prepovedi in podala alternativo za obresti, ki jo v islamskih financah tudi uporabljajo. Ker sem v literaturi zasledila tudi kritike na sistem brez obresti, bom omenila tudi argumente in protiargumente za prepoved obresti in izzive te prepovedi. V zadnjem (tretjem) poglavju glavnega dela svoje naloge bom islamski bančni sistem primerjala s konvencionalnimi praksami. Zanimalo me bo, kako se sistema (razen različnega pogleda na obresti) še razlikujeta. Za konec bom predstavila še zanimivo analizo uspešnosti obeh modelov (in s tem tudi poskušala odgovoriti na vprašanje, ali lahko sploh rečemo, da je eden izmed modelov absolutno boljši od drugega) in na kratko tudi prihodnost in razvoj bank, posebno v islamskem sistemu.

Za metodologijo diplomske naloge sem izbrala opisovanje z argumentiranjem, vključene pa so tudi analize strokovnjakov na področju islamskih financ. Namen diplomske naloge je (1) spoznati alternativni finančni sistem, (2) najti izvor in razlog za vzpostavitev takega finančnega sistema, (3) bolje spoznati in razumeti jedro islamskega finančnega sistema in (4) predstaviti ter opozoriti na temo, ki je v Sloveniji premalo poznana.

Sledijo hipoteze, ki jih bom preverjala v nalogi:

- (1) Islamski finančni sistem ekonomsko upravičeno prepoveduje obresti.
- (2) Sistem brez obresti je z ekonomskega vidika enako uspešen ali celo bolj uspešen od sistema z obrestmi.
- (3) Rezultat delovanja islamskega finančnega sistema je enak rezultatu delovanja konvencionalnega sistema. Islamski finančni sistem sicer prepoveduje obresti, hkrati pa uporablja orodja, katerih rezultati uporabe so enaki rezultatom uporabe obrestne mere.

1 Temeljne značilnosti in principi islamskega gospodarskega sistema

1.1 Islam

Islam (arabsko I'slām) je izrazito monoteistična religija. Danes velja za drugo najbolj razširjeno religijo na svetu (za krščanstvom), število vernikov pa narašča najhitreje v primerjavi z drugimi veroizpovedmi. Verniki islama so muslimani, Koran (Qur'an, al-Quran) pa je njihova sveta knjiga. Muslimani verujejo, da so v tej knjigi zapisane neposredne besede Alaha, ki jih je razkril preroku Mohamedu (Muhammed). Islamska vera temelji na petih stebrih (Religije.com – Islam, 2009):

1. Izpovedovanje vere v edinega boga Alaha (*šahada* – izjavljanje pripadnosti veri¹).

¹ »Ni Boga razen Alaha in Mohamed je njegov prerok.«

2. Redna molitev (*salat* - muslimani morajo moliti petkrat dnevno).
3. Post v mesecu ramadanu (*saum* - pomeni podnevi se vzdržati hrane, pijače, kajenja, spolnosti in drugih »neprimernosti«).
4. Obvezna miloščina (*zekat* – vsak musliman, ki je tega finančno sposoben, mora vsako leto darovati 2,5% svojega imetja revežem).
5. Romanje v Meko (*hadž* mora opraviti vsak musliman, ki je tega zmožen).

Islamsko versko pravo temelji na Koranu, le-tega pa dopolnjujejo *hadisi*², *suna* (celota hadisov), *Ijmā*, *Qiyās*, in *Ijtihad* (Islamicbanker.com, 2009). Skupaj sestavljajo t. i. šeriatsko pravo, ki daje navodila za osebno življenje in vodenje države. V praksi to ponekod pomeni celo to, da je razlik med verskim in državnim pravom zelo malo (npr. Savdska Arabija in Iran). Prav tako na šeriatskem pravu temelji islamski finančni sistem. *Ijmā* v islamskem pravu pomeni nekakšen konsenz med vodilnimi učenjaki. *Qiyās* je analogično sklepanje³ – uporablja se, kadar Koran in/ali hadis ne pojasnjujeta določene situacije ali vprašanja. Posledica tega sklepanja so lahko nova pravila, to se imenuje *Ijtihad*, gre torej za postavljanje novih pravil, ki v času Mohameda niti niso mogla biti dorečena (npr. pravila glede interneta). Tako *Ijmā*, *Qiyās* in *Ijtihad* se zelo pogosto uporabljajo v islamskem bančništvu, posebno kadar gre za uvajanje novih storitev in produktov (Islamicbanker.com, 2009).

1.2 Implikacija šeriatskega prava na gospodarstvo in trgovanje

Islamska vera ima močan vpliv na vernike, hkrati pa močno vpliva tudi na širšo skupnost in družbo, kjer je vera prisotna. Pravzaprav ima vpliv na skoraj vsako področje človekovega delovanja, med drugim tudi na gospodarjenje in trgovanje.

Prerok islamske vere je bil trgovec, zato ni nenavadno, da je odnos islama do trgovine pozitiven. V Koranu najdemo kar nekaj verzov, ki spodbujajo trgovanje in poslovanje. V njih je razbrati, da za pošteno in legitimno trgovino ne sme biti ovir, saj trgovina in poslovanje pomenita služenje denarja za preživljanje, podporo družini in darovanje denarja manj premožnim ljudem (Venardos, 2006, str. 41). Vendar pa glede trgovanja obstajajo določene omejitve.

1.2.1 Princip *halala* (dovoljeno) in *harama* (prepovedano)

Princip *halala* in *harama* pravzaprav določa, kaj je v islamski veri dovoljeno in kaj ne (to je določeno s strani Boga). *Halal* pomeni nekaj dovoljenega, tudi čistega, *haram* pa predstavlja nekaj, kar ni dovoljeno in je nečisto. Podrobna pravila, zapisana v Koranu in hadisih, se dotikajo vseh področij življenja muslimana – hrane, pijače, obnašanja, oblačenja, dela, poroke, ločitve, otrok, običajev, odnosov med ljudmi in seveda tudi poslovnih stikov in transakcij.

1.2.2 Dovoljene in nedovoljene transakcije

V gospodarskem svetu so dovoljene vse transakcije, ki so v skladu s šeriatskim pravom. To pomeni, da je trgovanje z blagom, ki je *haram*, nedovoljeno in je grešno (npr. trgovanje s svinjskim mesom in alkoholom). Prodaja oz. nakup takih stvari bi le promoviral *haram* blago med ljudmi in s tem pospeševal porabo takega blaga (El-Qaradawi, 1997, str. 331).

² To so zbirke besedil Mohameda in v islamski veri predstavljajo nekakšno dopolnilo Koranu. Pravzaprav so to sporočila o Mohamedovih ravnanjih in dejanjih v njegovem življenju.

³ Preprost primer: pitje vina je prepovedano, ker zastruplja telo – torej je vse, kar zastruplja telo, prepovedano.

Transakcije, ki so v skladu s šeriatskim pravom, ne smejo vsebovati *ribā* (obresti), *gharar* (pogodbene nejasnosti, negotovosti), *qimar* (hazard) in *maysur* (igre naključij, tudi zavajanje, hazardiranje) (Iqbal & Van Greuning, 2008, str. 6). Konvencionalne bančne prakse, kot npr. špekulacije, konvencionalna zavarovanja in izvedeni finančni instrumenti, vsebujejo *maysur* in so zato v islamskem okviru prepovedane (Venardos, 2006, str. 42).

1.2.3 Prevara pri trgovanju

V okviru islamske vere je prepovedana prevara pri trgovanju, prepovedana pa je tudi vsaka transakcija, ki bi lahko privedla do nesporazuma ali sodnega spora. To so lahko transakcije, ki ne zagotavljajo, da bo kupec dobil blago, ki ga je že plačal – zelo preprost primer je prodaja rib, ki še niso ulovljene ali prodaja breje živali (El-Qaradawi, 1997, str. 332-333). Kakršnakoli transakcija, kjer so elementi, kot so količina, kakovost, nadomestljivost ali eksistenca predmeta nejasni, dvoumni ali izpuščeni, vsebujejo *gharar*. *Gharar* se nanaša na negotovost, ki navadno nastane zaradi pomanjkanja informacij⁴, posledica tega pa je ničnost in neveljavnost pogodbe (Iqbal & Van Greuning, 2008, str. 9).

Vendar pa se *gharar* kljub prepovedi pojavlja v nekaterih pogodbah, saj ga je včasih nemogoče izločiti. Tipičen primer takega poslovanja je nakup hiše, kjer so temelji hiše neznani. Pravimo, da obstaja *gharar* na temelje hiše, kljub temu pa pogodba ostaja veljavna (Khan, 2002, str. 79). Zaradi takih primerov v praksi velja, da kadar je za poslovno prakso element neznanega običajen, trgovanje ni prepovedano; postane pa prepovedano, če ta neznani element lahko vodi v spor ali pa privede do neenakomerne razdelitve dobička (El-Qaradawi, 1997, str. 332-333).

1.2.4 Tržni mehanizem, nadzor cen, posredništvo

Islam dopušča prosto delovanje tržnega mehanizma in vanj ne posega. Nadzor je še posebej prepovedan, če so zaradi nadzora trgovci prisiljeni prodajati po nesprejemljivih cenah in se jim zmanjšuje razumen dobiček, ki ga je Alah dovolil. Poseg v trg in nadzor cen je v teoriji dovoljen v dveh primerih: če na trgu pride do manipulacije s cenami ali če tak poseg omogoča enakost med ljudmi. Na tem mestu velja omeniti še, da so v islamu obsojeni vsi tisti, ki so pohlepni in zaradi svojih koristi umetno višajo cene blaga (posebno hrane) (El-Qaradawi, 1997, str. 333-338). Prepovedana sta tudi monopol in prodajanje pod ceno (Iqbal & Van Greuning, 2008, str. 6).

Prepovedano je namigovanje na nakup, saj to predstavlja še eno vrsto manipuliranja s trgov. Neka oseba na trgu lahko namreč ponuja visoke zneske za nakup blaga, izključno zato, da tudi drugi višajo svoje ponudbe, vendar pa prva oseba že v izhodišču blaga ni imela namena kupiti. Motiv takega delovanja je prevara, zato je v islamu to prepovedano (El-Qaradawi, 1997, str. 339).

Posredništvo je v islamu dovoljeno, kadar vpeljava posrednika olajša transakcijo vsaj enemu od udeležencev posla in je zaradi kompleksnosti trgovine in menjave (uvoza in izvoza) postalo precej pomembno. Islam dovoljuje, da posrednik za svojo storitev zahteva provizijo (fiksno ali proporcionalen znesek glede na posel) (El-Qaradawi, 1997, str. 338-339).

⁴ To je npr. ignoranca ali zavajanje glede točne prodajne cene.

1.2.5 Kredit in plačilo v avansu (*es-selem*)

Po Koranu je blago najbolje kupovati z gotovino, dovoljena pa je tudi uporaba kredita, toda le z obojestranskim soglasjem, cena kupljenega blaga pa se lahko zaradi kredita posledično zviša. Kljub temu da tak način poslovanja spominja na obresti, večina učenjakov v tem ne vidi uporabe obresti. Zato tako početje ni *haram*, toda seveda le do trenutka, ko tako obnašanje ne privede do izkoriščanja in spora (El-Qaradawi, 1997, str. 349). Edini dovoljeni kredit po Koranu je *qard-el-hassan* (kar dobesedno pomeni dober kredit), kjer posojilodajalec jemalcu ne zaračunava obresti na posojen denar (Venardos, 2006, str. 57).

Dovoljeno je tudi plačilo v avansu za blago, ki bo dostavljeno v prihodnosti. Cena oz. plačilo morata biti znana že vnaprej, kar preprečuje prevare in zmanjšuje negotovost. Tak način plačevanja je *haram*, če prodajalec kupca na tak način izkoristi, ker trenutno potrebuje denar (El-Qaradawi, 1997, str. 350).

1.2.6 Prepoved obresti - *ribā*

Islam dovoljuje oplojevanje kapitala v trgovini, prepoveduje pa povečevanje kapitala z obrestmi, ne glede na njihovo višino. Prepoved obresti je v islamu⁵ posledica skrbi za moralo, skupnost in ekonomsko blaginjo ljudi (El-Qaradawi, 1997, str. 345-346). Več besed na to temo bom namenila v nadaljevanju naloge.

1.3 Islamski finančni sistem

Del islamskega gospodarskega sistema predstavlja tudi islamski finančni sistem, ki poleg bančništva pokriva tudi kapitalske trge in ureja vsa mogoča finančna posredovanja in tveganja. Pravzaprav je islamski finančni sistem precej nov izraz, ki je prišel v uporabo šele sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja. Glavni steber islamskega finančnega sistema je prepoved *ribā*, vendar pa le *ribā* ne pojasnjuje celotnega islamskega finančnega sistema (Iqbal & Van Greuning, 2008, str. 4). Zato bom pred opisom in razlago *ribā* zaradi boljšega pregleda in razumevanja na kratko predstavila še sistem kot celoto.

1.3.1 Filozofija islamskega finančnega sistema

V islamski ekonomiji najdemo veliko omejitev, kar pa še ne pomeni, da te omejitve predstavljajo ovire za delovanje in poslovanje. Poenostavljeno rečeno, je glavna smernica islamskega finančnega sistema ekonomska pravičnost – gre za to, kdo dobi nagrado in koliko nagrade dobi ter zakaj. Islam ne prepoveduje ustvarjanja in služenja denarja, temveč se bolj ukvarja s tem, kako je ta denar pridobljen. Po islamu so legitimne plače (saj se z njimi plača delo), rente (saj je to nagrada za lastništvo) in profiti. Nelegitimne pa so obresti, saj niso upravičena nagrada, ker za njihovo pridobitev nista potrebna nikakršno delo in trud. Ustvarjanje denarja z denarjem je *haram* (Wilson, 1998, str. 53-56).

Merilo uspešnosti našega gospodarstva je stopnja rasti gospodarstva. Nasprotno pa sta v islamu načeli delovanja socialna pravičnost in enakomerna porazdeljenost dohodka, kar je hkrati tudi merilo uspešnosti gospodarstva.

⁵ Islam ni edina vera, ki prepoveduje obresti, podobne zapise najdemo namreč tudi v Stari zavezi.

Cilj islamskega finančnega sistema je omogočiti ljudem zaslužek na pošten in profitabilen način, brez izkoriščanja drugih udeležencev v trgovini (Venardos, 2006, str. 42). Prav tako se bolj kot materialno bogastvo poudarja odnose med ljudmi in tudi uravnotežene povezave posameznika in družbe⁶. To ne pomeni, da interesi posameznika in privatne koristi niso pomembni, vendar le, da so težnje posameznika regulirane zaradi dobrega celotne družbe (Iqbal & Van Greuning, 2008, str. 5-6). Zato je drug pomemben cilj islamske ekonomike ustvariti ravnotežje med socialnim in ekonomskim aspektom človeške družbe, med lastnim in družbenim interesom in med posameznikom, družino, družbo in državo. Islamska ekonomika se uspešno ukvarja z vprašanji razdelitve dohodka in manjšanja revščine, česar kapitalizmu do sedaj še ni uspelo (Ayub, 2007, str. 10).

Glavni okvir delovanja in način delovanja islamskega finančnega sistema pogojuje šeriatsko pravo. Iqbal in Van Greuning (2008, str. 7) kot glavna načela islamskega finančnega sistema opredelita kot:

1. Prepoved ribā.
2. Denar kot potencialni denar – denar, ki ni vključen v produkcijsko aktivnost, je potencialni denar, ki le »obstaja«. Ko se ta denar vključi v aktivnost, postane kapital in šele s tem dobi pomen.
3. Delitev tveganja – ker je ribā prepovedana, ponudniki denarja pravzaprav postanejo investitorji in ne kreditorji. Tak investitor in podjetnik si delita poslovno tveganje in s tem tudi profit ali izgubo.
4. Prepoved špekulativnega obnašanja – islam skuša odvrniti od kopičenja zalog in prepoveduje transakcije, ki temeljijo na izredni negotovosti, izrednem tveganju ali hazardu.
5. Svetost pogodb – pogodbene obveze in razkritje informacij so sveta obveza. S tem načelom se zmanjšata asimetričnost informacij in moralni hazard.
6. Aktivnosti, ki so v skladu s šeriatskim pravom – dovoljene so samo aktivnosti, ki upoštevajo pravila islamskega prava.
7. Socialna enakost in pravičnost – v principu je vsaka transakcija, ki vodi v nepravičnost in izkoriščanje, prepovedana.

Ker šeriatsko pravo prepoveduje obresti, se morajo islamske finance opreti na nekakšno skupno vlaganje (*joint venture*) ali participacijo s svojo stranko. Tako banka igra vlogo agenta ali pooblaščenca namesto posojilojemalca (Venardos, 2006, str. 48). Da pa so dodeljena pooblastila jasna vsem udeležencem, se v islamskem finančnem sistemu uporabljajo pogodbe. Pogodbe so osnova za kakršnokoli finančno transakcijo, njihova naloga pa je omogočiti učinkovite in transparentne izvršitve in financirati ekonomske aktivnosti (Iqbal & Van Greuning, 2008, str. 17-21). V teoriji stvar poteka tako, da stranka in banka vstopita v partnerstvo, v katerem si delita dobiček ali izgubo, ki bo nastal/a iz posla oz. investicije. Tako partnerstvo imenujemo partnerstvo delitve dobička in izgube (*profit-and-loss-sharing* - PLS). Tako partnerstvo ne zagotavlja dobička iz obresti posojilodajalcu. Gre za to, da posojilodajalec ni le nominalni kreditor, temveč je partner v poslu. Do nagrade je zaslužen, kadar velja, da dobiček brez njega ne bi obstajal in bi bil pravzaprav nemogoč brez njegovega vložka (Venardos, 2006, str. 49).

⁶ Denar naj bi bil v islamskem finančnem sistemu razporejen enakomerno oz. brez večjih koncentracij bogastva v rokah redkih posameznikov. Vsak človek si lahko služi denar in mora biti deležen minimalnih ekonomskih virov potrebnih za obstoj in preživetje (Venardos, 2006, str. 42-43).

Po Venardosu (2006, str. 49-50) in Metwallyu (1997, str. 93) obstajajo naslednje vrste orodij za delovanje in obstoj islamskega sistema:

- *Musharaka*: partnerstvo med banko in stranko banke, ki določa skupno vlaganje (*joint venture*) v dogovorjen projekt, trajajoč dogovorjeno obdobje. Obe stranki pogodbe si delita dobiček ali izgubo glede na dogovorjeno razmerje.
- *Mudārabah* ali *Quiradh*: tiho partnerstvo, kjer en partner podari sredstva drugemu, hkrati pa velja dogovor, da bo drugi partner delil dobiček proporcionalno s prvim v skladu z dogovorom. Morebitno izgubo krije lastnik kapitala. Speči partner tudi po predaji kapitala ostane lastnik tega kapitala, vendar pa ne sodeluje aktivno v poslu.
- *Murābaha*: je preprodajna pogodba in ni del PLS modela. Je oblika financiranja, kjer banka kupi določeno blago oz. proizvod za stranko. Stranka se zaveže, da bo to blago tudi kupila, banka pa v tem primeru vseeno tvega, saj nikoli ne ve, ali bo stranka izpolnila svoje prvotne obljube ali ne. S tem banke upravičujejo tudi svojo participacijo v dobičku. Mnogi se s takim sistemom ne strinjajo, saj pravijo, da gre za enak princip kot pri obrestih (princip obresti »skozi zadnja vrata«). Kljub temu je Murābaha najbolj uporabljena metoda v islamskem bančništvu.

1.3.2 Izvor in razvoj islamskega finančnega sistema

Začetke islamskega bančništva in financ⁷ (v nadaljevanju IBF⁸) najdemo že v srednjem veku, ko so ljudje, večinoma v muslimanskem svetu, spodbujali trgovanje in poslovne aktivnosti s posojanjem denarja (Iqbal & Van Greuning, 2008, str. 10). Danes je islamsko bančništvo postalo že svetovni fenomen. V največji meri se pojavlja v Maleziji, Indoneziji, v Združenih državah Amerike, v Veliki Britaniji, na Arabskem polotoku, v Indiji, v manjši meri pa tudi v zahodni in vzhodni Afriki. IBF se torej ne nanaša le na finančne sisteme v državah, kjer so gospodarstva islamizirana (kot npr. v Iranu, Sudanu in Pakistanu), temveč se pojavlja v vseh državah, kjer ima islam pomembno vlogo (Maurer, 2005, str. 55).

Po Maurerju (2005, str. 55-56) glede pojava islamskega bančništva in financ obstajata dve možni razlagi izvora. Prva razlaga se nanaša konkretno na pomen verzov Korana. Ena verzija te razlage govori o preroku Mohamedu, ki je bil trgovec in je pravična ter korektna ekonomska načela vnesel v svoja poučevanja in vsakodnevno življenje. Ta načela so bila prenesena do današnjega dne tudi s pomočjo hadisov in naj bi bila podlaga za nastanek *homo islamicusa*, ki je bolj napreden od *homo economicusa*, saj ta le maksimizira in računa svoje koristi. Druga verzija razlage Korana pa pravi, da besede boga v Koranu že same po sebi točno opisujejo racionalne ekonomske principe, ki se lahko primerjajo z današnjo neoklasično ekonomsko teorijo. Pravzaprav sta danes sprejeti obe verziji razlage, saj se lahko med seboj tudi dopolnjujeta. Prva namreč poudarja islamsko socialno pravičnost in prerazdelitev dohodka, druga verzija pa racionalnost. Obe pa pojasnjujeta tudi upravičenost prepovedi obresti.

Druga razlaga pojava islamskega bančništva in financ ima bolj socialen in političen značaj. Ta razlaga se ne osredotoča več na verze Korana, temveč išče začetke IBF v politikah muslimanskega sveta v dvajsetem stoletju na Bližnjem vzhodu in v Indiji. Zaradi

⁷ Pod islamsko bančništvo in finance spadajo vse finančne in ekonomske aktivnosti, ki se izogibajo uporabi obresti – ribā, in sicer tako, da namesto obresti uporabljajo *razdelitev dobička in izgube* (angl. profit-and-loss sharing) ali druge oblike financiranja (Maurer, 2005, str. 55).

⁸ V angleški literaturi se za poimenovanje uporablja izraz Islamic Banking and Finance, krajša pa z IBF. Ker ta kratica ustreza tudi slovenskemu prevodu, jo bom v nadaljevanju tudi uporabljala.

kolonializma in moči zahoda so se metode in institucije modernega finančnega sistema uporabljale tudi na področju kolonij in s tem izrinile stare, tradicionalne pogodbene modele. Kasneje pa se je s pojavom dekolonializacije in gibanj za neodvisnost ter s hkratnim oživljanjem islama na teh področjih začelo ponovno odkrivanje in izumljanje klasičnih in starih načinov trgovanja in doktrin.

Drugo razlago potrjuje tudi porast politične moči islama zadnjih nekaj desetletij. Z naftnimi šoki v letih 1973-1974 se je svet začel zavedati, kako pomembni so naftni viri v islamskem svetu, posebno na Bližnjem vzhodu (ter tudi v državah osrednje Azije). Relativno bogastvo z nafto je omogočilo tudi ustanovitev islamskih komercialnih in civilnih organizacij v Evropi in Severni Ameriki, hkrati pa je islam dobil moč skozi kartel OPEC in postal pomemben igralec tudi v finančni svetovni sferi. Poleg naštetega se pojavljajo tudi želje in prepričanja mnogih posameznikov, muslimanov po svetu, da se ideje islama uporabijo tudi v politiki in ekonomiji (Lahoud & Johns, 2005, str. 1). IBF so se začele hitro razvijati tudi zaradi porasta imigracij študentov in poslovnežev iz Bližnjega vzhoda v ZDA in Veliko Britanijo ter zaradi oblikovanja islamskih organizacij v ZDA (npr. Islamic Society of North America) (Maurer, 2005, str. 55).

Leta 1974 je bila v Združenih arabskih emiratih ustanovljena prva islamska komercialna banka, leto kasneje pa ji je sledilo odprtje tudi Islamske banke za razvoj (Islamic Development Bank) (Iqbal & Van Greuning, 2008, str. 10). Od takrat dalje je nastalo veliko islamskih bank in finančnih institucij tudi po širšem svetu (Dar in Presley, 2003, str. 191). Danes je na svetu več kot 300 islamskih bank. Predvsem v ZDA in v Evropi je trg islamskih skladov uspešen in raste (Institute of Islamic Banking and Insurance, 2009). Razlog za to tiči tudi v privabljanju denarja držav, ki so bogate z nafto. Danes je center IBF v Veliki Britaniji (kjer najdemo Islamic Foundation v Leicesterju in Institute of Islamic Banking and Insurance v Londonu) in v ZDA (Maurer, 2005, str. 55).

V praksi se islamsko bančništvo pojavlja na trgu samo (brez konvencionalnih bank, npr. v Iranu in Sudanu), lahko koeksistira na trgu s konvencionalnimi bankami (Indonezija, Malezija, Pakistan, Združeni arabski emirati), trend zadnje čase pa kaže tudi na odpiranje t. i. »islamskih okenc« v konvencionalnih bankah, kjer lahko stranke poslujejo izključno na temeljih islamskega finančnega sistema. Islamsko finančno prakso izvajajo konvencionalne banke predvsem v Veliki Britaniji, Nemčiji, Švici in Luksemburgu.

2 Prepoved obresti – glavna značilnost islamskega finančnega sistema

V prvem poglavju sem opisala podlago islamskega finančnega sistema in na kratko ta sistem tudi predstavila. Sedaj pa se lahko osredotočim na konkretno komponento tega sistema, in sicer na glavno značilnost in prepoved v sistemu – to je ribā.

V finančnem sistemu, ki ga uporabljamo pri nas, so obresti časovna vrednost denarja. Islamska vera in islamsko pravo pa na to gledata drugače. »Čas je denar« se v okviru islama spremeni v »čas je življenje«. Denar je namreč sprejet le kot sredstvo menjave in sam po sebi nima vrednosti, zato je nedopustno nekomu posoditi denar in od tega zaslužiti. Vir tega zaslužka v konvencionalnem finančnem sistemu so obresti, ki se v arabskem jeziku imenujejo ribā.

Ribā prepovedujejo Koran, hadisi in islamski učenjaki z uporabo konsenza (Al Zuhayli, 2006, str. 26). Obresti so prepovedane, ker (El-Qaradawi, 1997, str. 345-346):

- Se prejemanje obresti razume kot prisvojitev tujega premoženja brez nadomestila, kar je po Koranu in hadisu *haram* (prepovedano).
- So obresti nekakšen dohodek od kapitala in to lahko povzroči, da bi nekateri ljudje služili denar s posojanjem in ne z delom.
- Z obrestmi bogataš izkorišča siromaka, saj navadno velja, da je kreditor (posojilodajalec) premožen, dolžnik (posojilojemalec) pa reven. S socialnega vidika je to prepovedano in v nasprotju s Koranom.

V splošnem velja, da se v sistemu, kjer so obresti dovoljene, na račun »šibkih« okoriščajo »močnejši«. Bogataši postajajo še bogatejši, revni še revnejši, kar se odraža v še večjih razlikah med družbenimi in ekonomskimi razredi (El-Qaradawi, 1997, str. 346). Zato šeriatsko pravo prepoveduje obresti na kakršenkoli kredit (osebni, komercialni, kmetijski, industrijski ...) in ne glede na to, komu je kredit namenjen (prijateljem, zasebnim ali javnim podjetjem, vladi ...) (Metwally, 1997, str. 93).

2.1 Pomen in razlaga besede ribā

Pravzaprav beseda ribā dobesedno pomeni presežek, povečanje ali prirastek⁹ na prvotno ceno blaga ali storitve (Islamicbanker.com, 2009). Maurer besedo ribā prevaja kot povečanje (*increase*) (2005, str. 54), splošno pa se ribā prevaja kot obresti (angl. *interest* ali *usury*). Iqbal in Van Greuning (2008, str. 3) ribā definirata kot kakršnokoli neopravičljivo povečanje obsega kapitala (z dajanjem kredita ali ob prodaji). Poudarjata tudi dejstvo, da je za besedo ribā težko najti tuji prevod, zato se strokovnjaki še danes ukvarjajo z iskanjem ustreznega prevoda te arabske besede.

Zaradi neustreznih in nepopolnih prevodov arabske besede ribā, bom v nadaljevanju uporabljala kar to besedo samo. Tako kot noben prevod dobesedno ne povzame pomena besede ribā, podobno velja tudi za nekatere inštrumente islamskih financ, kjer se prav tako navadno uporabljajo kar izvirne arabske besede (Maurer, 2005, str. 58).

Koncept ribā lahko razumemo z branjem Korana oz. tistih delov, ki se ribā dotikajo. V nadaljevanju navajam pet koranskih verzov, ki omenjajo obresti. Verzi so prepisani iz prevoda Korana Erika Majarona (2005):

Ti, ki pobirajo obresti, bodo stali pred Gospodom, kakor ta, ki ga je satan z dotikom obnorel. Govorili so namreč: »Obresti spadajo k trgovanju.« Gospod pa je dovolil trgovino in prepovedal obresti. Kdor sliši gospodov nauk in se spreobrne, naj obdrži, kar si je dotlej prislužil, Gospod pa bo njegov sodnik. Kdor se znova vrne k takšnemu poslu, bo prebival v večnem ognju – za vedno bo ostal v njem.

2:275

Bog zmanjšuje obresti in povečuje miloščino. On ne ljubi nobenega nevernika, nobenega razvratneža.

2:276

⁹ Angl. *an addition to, excess.*

O, verniki! Boga se bojte in se odrecite ostanku obresti, če ste pravi verniki! Če ne storite tako, vam Gospod in njegov poslanec napovedujeta vojno! Če pa se skesate, vam bo ostala glavnicca vašega imetja. Nikogar ne boste oškodovali, in tudi sami ne boste oškodovani.

2:278-279

O, verniki! Ne bodite brezsrdni oderuhi in bojte se Boga, da boste rešeni!

3:130

Denar, ki ga hočete pomnožiti z denarjem drugih ljudi, se pri Gospodu ne bo pomnožil.¹⁰ Toda miloščina, ki jo delite, da bi se prikupili Gospodu, se bo pomnožila.¹¹

30:39

Vključevanje v transakcije (bodisi v vlogi posojilojemalca, posojilodajalca ali le kot priče), kjer je prisoten člen ribā, se v islamu enači z vojno z Alahom ali njegovim prerokom. V primeru, ko gre za eksistencialne težave, si denar lahko izposodimo tudi, če je vključena ribā; vseeno pa je tako ravnanje, v primeru nakupa luksuznih dobrin ali v primeru investiranja za razvoj podjetja, strogo prepovedano (Ayub, 2007, str. 47).

Sicer pa sta se v ekonomski sferi oblikovali dve konceptualni stališči glede pomena besede ribā. Prvi (modernistični) pogled se osredotoča na moralno racionalnost in določa, kaj ribā je in kaj ni. Na drugi strani ima ortodoksni pogled bolj pravni in dobesedni pristop.

Modernisti pravijo, da prepoved ribā izhaja iz preprečevanja nepravčnosti in zaščite revnejših pred izkoriščanjem. Zato velja, da je ribā več kot obresti in vsake obresti niso ribā. Določena stopnja obresti ni ribā, če denar zahteva nekdo, ki je v stiski (in ta denar porabi za osnovne potrebe). Nasprotno, obresti so ribā, če za denar zaprosi nekdo, ki je bogat, ali podjetje (in ta denar porabi za investicije) (Van Schaik, 2001, str. 47). Modernističen pogled na ribā je v manjšini in v svetu prevladuje ortodoksni pogled. Slednji pa se osredotoča na besede in dobeseden pomen teh besed v Koranu. Motivi za prepoved niso pomembni, zato je ortodoksni pogled tudi bolj ranljiv glede različnih pravnih zvijač (izogibanje ribā) (Van Schaik, 2001, str. 47-48). V okviru ortodoksnega pogleda poznamo dve vrsti ribā (Khalil, 2006, str. 58):

- Ribā v prodaji¹² se pojavi, ko so »mal ribāwi« (ribā proizvodi) prodani. Ti ribā proizvodi so prehrambeni izdelki, drage kovine in denar. Poznamo dve vrsti ribā v prodaji. Če proizvode iste vrste (datlji za datlje) menjamo v različnih količinah (različno število, teža, vrednost), rečemo, da se pojavi »ribā al-Fadl« (presežna ribā). Druga vrsta ribe v prodaji pa je »ribā al-Nasi 'a« (odložena ribā), ki se pojavi, ko protivrednosti trgovalnemu blagu niso zamenjane v istem trenutku. Za upoštevanje šeriatskega zakona mora biti torej transakcija izvedena takoj in brez razlik v količini. Če ribā proizvoda ne prihajata iz iste vrste, ribā ne obstaja in trgovanje lahko poteka brez ali s presežkom.

Primer 1: Srebrni krožnik stane 1000 € in ga zamenjamo za srebrno ploščo v vrednosti 900 € → presežna ribā.

¹⁰ Z obrestmi.

¹¹ Miloščina se nanaša na zekat.

¹² Prodaja v širšem pomenu besede, vključno z barter prodajo in tudi prodajo deviz.

Primer 2: 10 hlebcev kruha je kupljenih in zamenjanih danes, plačilo v vrednosti 20 € pa bo izvedeno jutri → odložena ribā.

- Ribā za dolg se pojavi, ko so obresti v kakršnikoli obliki plačane kot kompenzacija za posojilo, razen če ni bilo tako določeno že predhodno in je znesek plačan prostovoljno.

2.2 Razlage in racionalnost prepovedi obresti

Obresti v zahodnem svetu veljajo kot plačilo, nagrada oz. nadomestilo za varčevanje denarja in predstavljajo produktivnost denarja. Hkrati pa obresti predstavljajo tudi razliko vrednosti denarja danes in vrednosti denarja jutri (Iqbal & Van Greuning, 2008, str. 8). Nasprotno večina muslimanov vzame prepoved obresti kot dano dejstvo in se o razlogih in racionalnosti prepovedi ne sprašujejo. Ostali so mnenja, da je to način, ki preprečuje življenje luksuza, ali pa, da gre le za preprečitev krivičnosti (Ayub, 2007, str. 55).

O racionalnosti in namenu prepovedi ribā se seveda pojavljajo različna mnenja in s tem tudi različne razlage. Islamski učenjaki pravijo, da prepoved ribā omogoča socialno, ekonomsko, distributivno in medgeneracijsko pravičnost, ekonomsko stabilnost in ekološke izboljšave (Ayub, 2007, str. 54). Prepoved se ne nanaša na nobeno formalno ekonomsko teorijo, temveč izhaja izključno iz islamskih verskih besedil. Ayub (2007, str. 54) trdi, da je distributivna pravičnost edini prepričujoč razlog za prepoved obresti, saj v Koranu piše, da je akumulacija kapitala prepovedana. Sklepa, da je zato glavni namen prepovedi ribā preprečiti akumulacijo bogastva v rokah manjšine, ne glede na to, ali so to posamezniki ali banke.

V nadaljevanju bom podala ekonomske in socialne, moralne ter distributivne razlage za prepoved ribā.

2.2.1 Ekonomska razlaga

Glavni argumenti islamskih učenjakov za prepoved ribā so naslednji:

1. Obresti niso nagrada za varčevanje: islamski učenjaki trdijo, da so lahko obresti upravičene izključno v primeru, ko so le-te posledica ponovnih investicij ali zaporedne rasti kapitala, ne pa, kadar je to nagrada izključno za prihajajočo potrošnjo (Iqbal & Van Greuning, 2008, str. 8).
2. Obresti niso produktiven kapital: islamski učenjaki trdijo, da so obresti plačane na vsakršen denar, ne glede na to, ali je ta denar produktiven ali ne. Iz tega izhaja njihovo prepričanje, da obresti niso opravičljive (Iqbal & Van Greuning, 2008, str. 8).
3. Obresti ne uravnavajo vrednosti denarja danes in vrednosti denarja jutri: po mnenju islamskih učenjakov ta argument pojasnjuje le neizogibnost obresti in ne njihovo »pravilnost«. Če že je tako, bi pravzaprav obresti, torej nagrado, morali določiti gospodarski pogoji in stanje v npr. prihodnjem letu, ne pa predhodno določene obrestne mere (Iqbal & Van Greuning, 2008, str. 8-9).
4. Obresti niso plačilo za izposojen kapital: V sistemu z obrestmi je posojilojemalec primoran plačati predhodno določen znesek (obrestna mera na izposojeno vsoto), četudi si je morda nakopal izgubo. Plačevanje obresti ne glede na ekonomsko stanje izposojevalca je v nasprotju z načeli in normami islamskega prava (Venardos, 2006, str. 45).
5. Obresti niso alokator sredstev: obresti lahko povzročijo, da se sredstva alocirajo bolj racionalno, vendar pa hkrati obresti tudi odvrčajo od investicij, posebno v manjših

podjetjih. Velika podjetja in veliki posestniki lahko namreč eksperimentirajo z novimi tehnikami proizvodnje, saj imajo zadostne rezerve v primeru izgube. Manjša podjetja pa si morajo navadno za novosti denar izposoditi in na ta denar plačati tudi obresti, seveda ne da bi vedela, ali bo projekt oz. investicija sploh uspešna (Venardos, 2006, str. 46). V islamskem sistemu pa velja, da mora biti kredit vezan na nek konkreten posel. Kot primer – ob najemu kredita za nakup hiše, je potrebno pregledati cenovno ponudbo vseh primerljivih hiš in šele na podlagi tega se določi višina kredita. Iz tega sklepamo, da se tudi v sistemu, kjer obresti ni, alokacija izvaja precej dobro, v določenih primerih morda še bolje kot v konvencionalnem sistemu.

6. Obresti zmanjšujejo obseg investicij: v sistemu z obrestmi so stroški investicij dražji zaradi dodatka obresti. Četudi so obrestne mere postavljene zaradi obvladovanja povpraševanja po denarju, ko pride do inflacije, privatne investicije zaradi tega nazadujejo, kar lahko privede do stagflacije (Venardos, 2006, str. 46).
7. Izkušnje kažejo, da obresti na dolgi rok vodijo v izkoriščanje: kakršnekoli obresti, ki znašajo več kot nič odstotkov, na dolgi rok vodijo v izkoriščanje. Ta pojav lahko vidimo tudi danes v nerazvitih državah in v državah v razvoju, kjer so ekonomske težave med drugim tudi neposredna posledica obrestnih mer. Najbolj pogoste težave so nizke stopnje varčevanja, visoki proračunski deficiti, inflacija in hkrati recesija, visoka zadolževanja in nezaposlenost. To, kar je danes lahko »sprejemljiva« obrestna mera, se lahko na dolgi rok izkaže za oderušstvo (Ayub, 2007, str. 55). Ker v islamu obresti ni, smo s tem eliminirali enega od pomembnih faktorjev pri nastanku omenjenih problemov.
8. Obresti vodijo v brezposelnost: sistem, ki je zasnovan na obrestih, povzroča brezposelnost in odliv bogastva v smer, kjer so visoki in netvegani donosi ne glede na učinkovitost sektorjev, za katera so sredstva izposojena. Zato čistih ekonomskih razlogov za investiranje v tvegano naložbo (npr. ustanovitev tovarne, kjer bi se lastnik moral stalno spopadati s težavami in delom) ni, saj lahko posameznik več zasluži, če svoj denar vloži v netvegane obveznice z visokim donosom. Posledice takih tendenc so lahko recesija, nezaposlenost in stagflacija (Ayub, 2007, str. 57).

2.2.2 Socialna, moralna in distributivna razlaga

V današnjem korporativnem svetu je pohlep postal vodilo posameznikov, kar pušča množico ljudi v ozadju in nesreči. Mehanizem izkoriščanja se je z denarjem, ki »nastane iz nič«, še okrepil in s tem se je še povečal prepad med tistimi, ki imajo, in tistimi, ki nimajo. To je privedlo do slednjega (Ayub, 2007, str. 4):

- pomemben je interes posameznika,
- ustvarjajo se nepravični in nelegitimni sistemi nadzora nad šibkejšimi posamezniki in narodi,
- pojavljajo se kontradiktorne politike (npr. poskus nižanja revščine in hkrati izpostavljanje zdravstva in izobraževanja prostemu tržnemu mehanizmu),
- skrb za človekovo dostojanstvo in pravice je negotova ali neobstoječa, prav tako ni skrbi za šibke in zatirane razrede,
- vplivni posamezniki in elita izkoriščajo šibke, kar se odraža v koncentraciji kapitala in veliki lakoti ter revščini,
- priča smo neoviranim in neetičnim praksam, kot so npr. lažno oglaševanje zaradi privabljanja kupcev, kar polni žepe tržnim strokovnjakom, ki so odgovorni za državno in globalno proizvodnjo, potrošniki pa so prepuščeni nemilosti trga.

Sicer pa je največji etični in moralni očitek uporabe obresti s strani islamskih učenjakov ta, da denar sam po sebi ni produktiven in zato je dohodek na denar neetičen in nemoralen. Hkrati se obresti zaračunavajo posojilojemalcu zaradi nekega subjektivnega prepričanja ali mnenja o pojavu tveganja, še preden je bil projekt sploh vpeljan ali posel realiziran. Učinek obresti lahko zato označimo tudi za neproduktiven zahtevek na nerealizirane posle in kot strošek, ki ga nosi oseba, ki denar potrebuje (Choudhury, 2001, str. 27-29). In prav zato je pobiranje obresti v islamu krivično, saj npr. podjetnik ne pozna rezultatov svoje investicije, vendar se mu obresti v konvencionalnem sistemu kljub temu zaračunajo.

Drugi velik očitek obresti je ta, da lahko ljudje, ki imajo več denarja, služijo le iz naslova posojanja denarja in s tem služenja obresti. S tem taki posamezniki spodkopavajo tudi vrednost dela celotne družbe (Kula, 2008, str. 49).

Izkušnje kažejo, da je koncentracija dohodka in ekonomske moči v konvencionalnih sistemih večja kot v islamskem sistemu. Posledično so v islamskem modelu ekonomske možnosti bolj enakomerno porazdeljene, morda tudi zato, ker islamske institucije iščejo uravnoteženo zadovoljstvo strank, investorjev, družbe in delničarjev (Loqman, 1999, str. 55-56).

2.3 Zmote razumevanja ribā ter argumenti za in proti

Ayub (2007, str. 49-51) pravi, da nekateri učenjaki ribā interpretirajo na način, ki je popolnoma drugačen od razumevanja večine muslimanskih učenjakov in je tudi močno v konfliktu z izjavami Preroka. Ena izmed najbolj pogostih zmot je ta, da so le visoke obresti ribā (torej, da so le visoke obresti »prepovedane«) in da je vsaka normalna višina obrestne mere še sprejemljiva. Po Koranu to ne velja, saj lahko posojilodajalec povrnjen dobi le osnovni del, torej glavnico. Alah je vernikom naročil, da se odpovejo kakršnemkoli presežku.

Veliko zahodnih analitikov še danes išče argumente za neupravičeno prepoved obrestne mere. Iqbal in Van Greuning (2008, str. 10) te argumente združita v pet glavnih skupin, ki si sledijo:

- Ničelna obrestna stopnja bi pomenila neskončno povpraševanje po posojilih in nično ponudbo, kapital pa bi se odlival le v eno smer.

Analitiki se tu nanašajo na dejstvo, da bi ob tržni ponudbi posojila brez obrestne mere vsak želel prejeti tak kredit in zato bi bilo povpraševanje po kreditih in s tem po denarju neskončno. Velja, da ljudje držijo več denarja ob nižji obrestni meri in manj denarja ob višji obrestni meri, torej čim višje so obrestne mere, tem manjše je povpraševanje po denarju. Nasprotno velja za ponudbo – nihče ne bi hotel nuditi svojega denarja ob ničelnih obrestnih merah.

- Tak sistem je sam po sebi nezmožen uravnotežiti povpraševanje in ponudbo posojilnih skladov.

Zaradi neskončnega povpraševanja in nične ponudbe na trgu ne more priti do ravnotežne točke – denarja namreč nihče ne bi želel ponuditi, vsi bi si ga le radi izposodili.

- Ničelna obrestna mera pomeni tudi nič prihrankov.

Vsak posameznik se odloča, koliko denarja potrošiti in koliko privarčevati. Če bo ves denar porabil danes, se bo s tem odrekel varčevanju in potencialnemu dodatku v obliki obresti. V praksi noben posameznik ne potroši ali privarčuje celotnega dohodka, zato pravimo, da so prihranki razlika med dohodkom in potrošnjo. Posameznik se mora torej odločiti med potrošnjo v sedanjosti ali potrošnjo v prihodnosti. Navadno velja, da tisti, ki dajejo prednost

sedanjosti, zahtevajo višjo obrestno mero za varčevanje. Taki posamezniki namreč raje trošijo danes kot varčujejo, zato jim mora biti obljubljen dovolj velika nagrada za varčevanje. Posledično velja, da višja je obrestna mera, večji je obseg varčevanja (Senjur, 2001, str. 91-100).

- Ničelna obrestna mera pomeni nič investicij in nič rasti.

Analitiki nadaljujejo svoje razmišljanje iz predhodne točke in trdijo, da če v bankah nihče ne varčuje, potem si tudi nihče ne more nič izposoditi in investirati.

- Monetarna politika v sistemu brez obresti ne more obstajati, saj instrumenti te politike ne obstajajo brez predhodno določene fiksne obrestne mere (ex ante obrestne mere).

Monetarna politika lahko vodi politiko denarja v obtoku, politiko obrestne mere ali politiko menjalnega tečaja, poslučuje pa se naslednjih instrumentov: operacije na trgu vrednostnih papirjev, operacije na trgu deviz, obvezne rezerve, obrestne mere, krediti in nadzor finančnega poslovanja (Ovin & Šlebinger, 2003, str. 118-119). Večina teh instrumentov v konvencionalnem sistemu je vezanih na instrument obrestne mere, zaradi česar so analitiki tudi prevzeli, da brez obrestne mere tudi drugi instrumenti monetarne politike ne obstajajo.

Našteti argumenti so bili na podlagi raziskav, ki so temeljile na moderni finančni in ekonomski teoriji, zavrjeni. Raziskovalci so namreč dokazali, da je moderni finančni sistem lahko skonstruiran brez predhodno določenih fiksnih nominalnih obrestnih mer ter da nobena ekonomska teorija ne more zadovoljivo razložiti potrebe po taki obrestni meri (Iqbal & Van Greuning, 2008, str. 11). To, da je islamski finančni sistem tudi teoretično opravičljiv, so dokazali tudi z naslednjimi argumenti:

- Pričakovani dohodek je tisto, kar določa investicije in pričakovana stopnja dohodka (in s tem zaslužka) tisto, kar določa prihranke. Zato očitek, da v islamskem sistemu ni investicij in prihrankov, ne drži.

To potrjuje tudi makroekonomska analiza, ki sicer pogosto predpostavlja, da višje obrestne mere znižujejo porabo in zvišujejo varčevanje oz. nižje obrestne mere povečujejo porabo in znižujejo varčevanje. Kljub temu pa velja, da je prevladujoč dejavnik, ki vpliva tako na potrošnjo kot tudi varčevanje, dohodek in ne obrestna mera. Sicer pa so pričakovani dohodki odvisni od stanja povpraševanja v prihodnosti. Zato višje povpraševanje v prihodnosti pomeni tudi višji proizvod in višje investicije (Senjur, 2001, str. 108-111).

Tudi keynesianska razlaga investicij pravi podobno, in sicer da je obseg investicij določen z dejavniki, ki vplivajo na stopnjo donosa in dejavniki, ki vplivajo na stroške kapitala. Eden izmed dejavnikov, ki vplivajo na stroške kapitala, je tudi obrestna mera, ki deluje kot oportunitetni strošek kapitala. Drugi pomemben dejavnik je pričakovanje podjetja glede pričakovanih dohodkov od prodaje, tretji pa pričakovanje podjetja glede prihodnjih tekočih stroškov. V splošnem velja, da so investicije negativno odvisne od gibanja realne obrestne mere, zato višje obrestne mere zmanjšujejo obseg investicij (Senjur, 2001, str. 111). Kako so investicije občutljive na obrestno mero, pa je odvisno tudi od obsega investicij. Senjur (2001, str. 132) predvideva, da so investicije pri majhnem obsegu bolj občutljive na obrestne mere ter manj pri zmerni ravni investicijske aktivnosti, pri velikem obsegu pa znova postanejo bolj občutljive. Toda zaradi poenostavitve se pogosto uporablja le linearna povezava med investicijami in obrestnimi merami in morda je prav to razlog za argument, da ničelna obrestna mera pomeni tudi nič investicij.

- Pozitivna rast v takem sistemu je mogoča.

Makroekonomska teorija pravi, da večji je obseg investicij, večja je tudi rast gospodarstva, ceteris paribus, in višja je učinkovitost investiranja, tem višja bo stopnja rasti, ceteris paribus (Senjur, 2001, str. 129). Gre torej za dva dejavnika, ki vplivata na gospodarsko rast in ne gre samo za obseg investicij, temveč tudi za učinkovitost investicij. Glede na ugotovitve iz prejšnjih poglavij lahko rečemo, da so investicije v islamskem sistemu zaradi narave posojanja denarja precej premišljene in posledično tudi bolj učinkovite. Torej poleg obsega investicij, ki v islamskem sistemu niso enake nič, na rast dobro vpliva tudi učinkovitost investicij.

Glede investicij, prihrankov in rasti Ayub (2007, str. 55) tudi jasno pravi, da je realna stopnja varčevanja določena na podlagi različnih faktorjev in obrestna mera je le eden izmed njih. Stopnja dohodka v gospodarstvu, vzorec distribucije dohodka, stopnja inflacije, stabilnost gospodarstva in fiskalne mere so veliko bolj pomembni faktorji od obrestne mere in zato igrajo hkrati tudi pomembnejšo vlogo pri varčevanju, investiranju in posledično rasti.

- Monetarna politika v islamskem sistemu lahko deluje kot v konvencionalnem sistemu.

Četudi monetarna politika v islamskem sistemu ne uporablja instrumenta obrestne mere, to ne pomeni, da monetarna politika tam ne deluje. Velja le, da je odvisna od razpoložljivosti instrumentov, ki so namenjeni upravljanju likvidnosti.

- Predpostavke o enosmernem odlivu kapitala niso upravičene.

Islamski finančni sistem temelji na dobičkih na investicije, določene po poslu (ex post) in ne na predhodno določeni obrestni meri. Prav tako mora veljati, da je višina dohodka od kapitala določena na podlagi dohodka od ekonomske aktivnosti, v katerih je bil kapital uporabljen. Le tako lahko izpolnimo etične in moralne zahteve islamskega modela. Raziskovalci so dokazali, da so tudi v takem makroekonomskem modelu gospodarstva možni enaki tokovi kapitala kot v konvencionalnem sistemu.

2.4 Težave in izzivi prepovedi obresti

Model bančništva in financ brez obresti je v primerjavi s konvencionalnim bolj pravičen in moralen, hkrati pa je tudi ekonomsko opravičljiv. Posebno je ideja prepovedi ribā dobrodošla pri dajanju kreditov državam za ekonomski razvoj, saj za razliko od Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada islamske institucije ne nalagajo bremen državam v obliki velikih dolgov in strogih pogojev (Karam, 2008). Kljub temu sistem, o katerem govorim v svoji nalogi, ni popoln in ima svoje pomanjkljivosti.

2.4.1 Prevod besede ribā

Prva težava nastane že ob samem prevodu besede ribā, saj za prevod te arabske besede ne obstaja niti en izraz, ki bi zajel njeno bistvo. Prav prevod je mnogokrat debata strokovnjakov, saj morda z drugačnim prevodom in drugačno razlago besede ribā v Koranu islamski finančni sistem, kot ga poznamo danes, sploh ne bi obstajal.

2.4.2 Ribā in inflacija

Zadnjih nekaj stoletij je inflacija stalnica v gospodarstvu. Še posebej je izrazita v državah v razvoju, kar ima lahko zelo slab vpliv na varčevalce. Ne glede na to, kaj varčevalec naredi z denarjem, zaradi inflacije vedno izgubi nekaj vrednosti. Nekdo lahko denar shrani doma in vrednost denarja zaradi inflacije pade. Če isti človek denar posodi prijatelju, je ob vrnitvi

denarja posojilodajalčeva kupna moč manjša, kot je bila prej. Enako velja, če denar naloži v banko, saj se vrednost denarja čez čas prav tako zmanjša. V primeru inflacije je za posojilodajalca zato vseeno, ali ima ta denar doma pri sebi ali v izposoji – v vsakem primeru izgubi nekaj vrednosti. Vendar pa kljub spremembi kupne moči absolutno in enostavno gledano velja, da je 1000 € danes tudi 1000 € jutri ali čez deset let (Ayub, 2007, str. 439). Prav zaradi indiferentnosti glede mesta varčevanja islamska ekonomika spodbuja posojanje denarja brez obrestne mere tudi v pogojih inflacije.

Konvencionalne banke za razliko od islamskih omogočajo kompenzacijo izgube zaradi inflacije, in sicer s tem, da uravnavajo obrestno mero. Velja pa, da je tudi ta uravnava vedno v prid banki, kar je nepravilno do depozitorja kot tudi posojilojemalca. Muslimanski depozitor, ki se izogiba obrestim, hkrati z zavrnitvijo obresti zavrne tudi kompenzacijo za inflacijo. To pomeni, da je nekako kaznovan za to, da upošteva religiozna prepričanja, kar pa je seveda nepošteno (Abdul Gafoor, 1999).

Inflacija je eksterni pojav, zato je tudi težko reči, kdo naj nosi njeno breme. Poglejmo si naslednji primer: oseba A osebi B zagotovi kredit v vrednosti 100 €, ki bo odplačan v enem letu. Predpostavimo, da cene v tem času narastejo za 10%. Posledica tega je, da bo teh 100 € za osebo A (posojilodajalec) po preteku enega leta vrednih manj kot ob posojilu denarja. Ali lahko v takem primeru oseba A zaračuna presežek oz. premijo, ki se zaračuna zaradi izgube vrednosti denarja? Islamski učenjaki se s takšnimi bremenitvami ne strinjajo, se pa strinjajo z dejstvom, da je oseba A vendarle izgubila nekaj vrednosti zaradi inflacije. Toda za to izgubo ni kriva oseba B in ne sme biti kaznovana z obračunom presežka (Islamicbanker.com, 2009). V islamu zato velja, da mora biti v primeru posojila ali dolga denar odplačan v točno istem znesku, ne glede na možne spremembe vrednosti valute ali dobrine, ki je bila izposojena (Ayub, 2007, str. 439).

2.4.3 Podobnost učinkov delovanja konvencionalne in islamske institucije

Zaradi narave nekaterih posojil banka s stranko ne more skleniti PLS partnerstva. Tipičen primer je potrošniški kredit, kjer banka s stranko ne more vstopiti v partnerstvo, kjer bi si obe stranki delili dobiček ali izgubo, saj gre za potrošnjo in ne investicijo. Tudi pri takih vrstah posojil islamska banka ne zaračunava obresti, vendar pa namesto njih stranki zaračuna neko profitno maržo ali rento. Razlog za to tiči v dejstvu, da banka za svoje delovanje vseeno potrebuje sredstva, katera si pridobi tudi na tak način (poleg PLS partnerstva, kjer dobi sredstva v primeru dobička) (Kuran, 2004, str. 597). Banka lahko tako zasluži izključno zaradi povezav in odnosov med depozitorji, banko in posojilojemalci. V islamskem sistemu velja, da so depozitorji posojilodajalci banki. Ker depozitor po šeriatskem pravu ne sme prejemati obresti, ta denar posodi na podlagi jamstva, da bo posojeni denar povrnjen v celoti. Banka ta kapital v nadaljevanju posodi posojilojemalcu, ki pa mora banki skupaj z izposojenim kapitalom plačati tudi stroške storitve banke. Razlika med vložkom depozitorja in vrnjenim denarjem posojilojemalca je torej zaslužek banke (Abdul Gafoor, 1999).

Opisani postopek je, vsaj po mnenju nekaterih modernih ekonomistov, precej podoben delovanju konvencionalne banke, ki uporablja obresti (Kuran, 2004, str. 597). Tudi sicer velja, da so pogodbe v islamskem finančnem sistemu navadno sestavljene tako, da je dobiček od posojila denarja približno enak znesku, ki ga konvencionalne banke dobijo zaradi uporabe koncepta obresti. Islamske banke torej pridejo do podobnega rezultata z bolj zapletenim in oviranim postopkom (zato so v primerjavi s konvencionalnimi bankami tudi manj konkurenčne). Večina kritik islamskega finančnega sistema se nanaša prav na prepoved

obresti in potem njihovo ponovno uporabo. Nekateri kritiki pravijo, da se obrestim določi le drugačno ime in se jih s tem »opere« ter hkrati zatrjujejo, da večina aktivnosti, ki se izvajajo v islamskih finančnih institucijah, ni v popolnem soglasju s šeriatskim pravom (Karam, 2008).

Abdul Gafoor (1999) na uporabo obresti gleda malce drugače. Obresti namreč razlaga kot nek skonstruiran model, ki se ga lahko razstavi na več komponent. Nato je potrebno vsako od teh komponent analizirati in ugotoviti, katere izmed komponent so prepovedane. Če kakšna taka komponenta obstaja, jo lahko odstranimo in ostanejo nam »obresti«, ki ne vsebujejo več ribā. Obresti, ki jih banka zaračunava, so pravzaprav stroški najema kredita (*cost of borrowing*) in te obresti sestavlja šest komponent: (1) obresti, ki so plačane depozitorju, (2) stroški storitev, (3) režijski stroški, (4) premija na tveganje, (5) profit in (6) kompenzacija za spremembo vrednosti kapitala zaradi inflacije. Izkaže se, da je le prva komponenta obresti v islamskem sistemu nedovoljena in ustreza definiciji ribā, vse druge pa so dovoljene. Pravzaprav se tu spet vrnemo na problem prevoda besede ribā. Abdul Gafoor v opisanem primeru poudari konceptualen pomen besede ribā in še dodatno izpostavi, da obresti niso njen prevod.

V praksi se islamske banke obresti izogibajo na mnogo načinov. Predstavila bom najbolj preprost primer, kjer je uporaba »obresti« dovoljena po šeriatskem pravu in nima karakteristike ribā.

Primer: »Dvojna prodaja« - Oseba B si od osebe A izposodi 100 €, zaračunana pa mu je prikrita 15% obrestna mera.

A kupi odejo od osebe B za 100 € v denarju, potem pa mu to odejo A nemudoma vrne za 115 €, ki bodo plačani v enem letu. Odeja je po drugi transakciji torej ponovno v rokah prvotnega lastnika, oseba B dobi 100 €, oseba A pa bo v enem letu prejela 115 €. Jasno je, da gre tu za 15% obrestno mero, vendar ta obrestna mera v nobeni od transakcij ni nikjer omenjena ali odkrito uporabljena. Transakcija je s tem dovoljena (Kuran, 2004, str. 599). Kljub temu poudarjam, da morda z ortodoksnega stališča ta transakcija ne bi bila dovoljena, saj gre za prikrito *ribā al-Nasi'a* (odložena ribā).

2.4.4 Zaračunavanje obresti premožnim posojilojemalcem

Danes so posojilojemalci finančnih institucij zelo pogosto tudi sicer premožni člani poslovne sfere, zato nekateri trdijo, da zaračunavanje obresti takim posojilojemalcem ni nepravilno. Toda ta argument je lahko vzdržan le, če bi vsi posli teh posojilojemalcev dosegali znatno večje profite, kot bi znašale obresti. V praksi velja, da nekateri podjetniki zaslužijo manj in zato trpijo izgubo. Zaračunavanje obresti takim strankam je neupravičeno (Ayub, 2007, str. 441).

Vseeno velja razmisliti, kaj bi se zgodilo, če bi takim podjetnikom obresti zaračunavali. Vsekakor bi veljalo, da bi si ta premožnejši razred lahko izposodil sredstva po relativno nizkih obrestnih merah v primerjavi z njihovimi profiti. V primeru dobička podjetja bi se del profitov vrnil v banko v obliki obresti. To bi za podjetje predstavljalo strošek, katerega bi seveda plačali potrošniki. V primeru izgube pa bi se morda podjetniki posluževali neetičnih načinov za izogibanje izgubi (npr. tudi odpuščanje delavcev) in bi s tem škodovali družbi kot celoti (Ayub, 2007, str. 441). Torej se tudi argument za uvedbo obresti premožnejšim posojilodajalcem izkaže za argument za prepoved obresti.

Rešitev za omenjeno situacijo se kaže v vzpostavitvi ustreznega okvira in sistema, v katerem je nekdo upravičen do dobička, donosa ali dohodka le, če so le-ti posledica mentalnega in/ali

fizičnega dela ali posledica prevzema odgovornosti ter poslovnega tveganja. Ker pa v konvencionalnem sistemu poznamo še donos na kapital, je konvencionalni finančni sistem postal sredstvo za izkoriščanje varčevalcev ali depozitorjev in splošne javnosti (Ayub, 2007, str. 441).

3 Primerjava finančnega sistema z obrestmi in sistema brez obresti

V tem poglavju bom predstavila pomembnejše razlike praks v islamskem (islamski finančni sistem – IFS) in konvencionalnem sistemu (konvencionalni finančni sistem – KFS).

Vse razlike med sistemoma izhajajo zaradi različnih moralnih in filozofskih nazorov. Ozadje konvencionalnega sistema je posvetno in kapitalistično, posameznik v tem sistemu je ekskluzivni lastnik svojega imetja in ima absolutno pravico do bogastva. Nasprotno ima islamski finančni sistem v ozadju islamske principe in načela ter temelji na šeriatskem pravu. Posameznik je močno povezan z Bogom in prav Bog je tisti, ki dodeljuje bogastvo ljudem. Drugače povedano, posamezniku, ki je vreden zaupanja, Bog nameni določeno količino bogastva, nad katerim posameznik nima absolutnega lastništva (Loqman, 1999, str. 55-56). Kar se tiče obsega delovanja banke ali finančne institucije, gre islamski, za razliko od konvencionalnega finančnega sistema, preko produkcijskega in ekonomskega obnašanja. Konvencionalni model se osredotoča le na ekonomski in finančni vidik transakcij, islamski model pa enakovredno poudarja tudi pomembnost etičnih, moralnih, socialnih in religioznih dimenzij (Iqbal & Van Greuning, 2008, str. 5).

Jasna razlika, ki je na tem mestu ne bom poudarjala posebej (je zajeta že v prejšnjih poglavjih), je ta, da KFS temelji na obrestih, IFS pa na kompenzaciji dobičkov ali izgub. Islamske banke zato nudijo drugačne produkte kot konvencionalne banke in so bolj usmerjene k produktom, kjer se tveganje porazdeljuje. Prav tako se sistema razlikujeta v organizacijski strukturi bank in finančnih institucij. Za razliko od konvencionalnim bank imajo islamske svoje islamske odbore, ki preverjajo, ali banke delujejo v skladu s šeriatskim pravom (Van Schaik, 2001, str. 46).

Konceptualna razlika med sistemoma se kaže v tem, da konvencionalne finančne institucije navadno posojajo denar za daljše časovno obdobje, in sicer neposredno stranki oz. posojilojemalcu. Odobrena posojila temeljijo na skrbnem pregledu in kreditnih ratingih, vedno pa se ob odobritvi posojila predpostavlja, da bo posojilojemalec sposoben vrniti izposojeni denar, povečan za obresti. Dajanje posojil v konvencionalnem sistemu dobro prikazuje posojanje določene vsote denarja in povračilo *višjega* zneska od posojenega, pri čemer namen izposoje denarja ni tako pomemben. V islamskem sistemu pa posojanje v zameno za vračilo višjega zneska ne obstaja. V tipični islamski finančni transakciji islamska institucija kupi sredstva, ki so potrebna za kreditiranje stranke, nato pa ta sredstva institucija posojilojemalcu proda za dogovorjen višji znesek, kot ga je sama potrošila za nakup. Islamska finančna institucija prevzame tudi tveganje v primeru, ko stranka ne odplača posojila. Kazni, ki temu sledijo, ne gredo v korist posojilodajalca, temveč se darujejo v dobrodelne namene (Basics of Islamic Finance, 2009). Na tem mestu bi rada poudarila tudi to, da islam močno razlikuje med posojanjem kapitala in investiranjem. Posojanje denarja je lahko izvedeno le na osnovi ničelne obrestne mere (toda s pribitkom marže), investiranje pa poteka na podlagi modela delitve dobička in izgube. Konvencionalne banke po taki diferenciaciji zaradi uporabe koncepta obresti niti nimajo potrebe (Abdul Gafoor, 1999).

V praksi so v gospodarstvih, kjer prevladuje konvencionalna praksa, obrestne mere določene na podlagi makroekonomskih okoliščin in so tudi glavni inštrument monetarne politike. Obrestna mera je tako redko povezana z dobičkom iz financiranega posla. Zato islamski ekonomisti trdijo, da bi moral biti dobiček tistega, ki nek posel financira, določen v skladu s tem, kako je ta denar uporabljen na mikroekonomski ravni in ne makroekonomski, saj se s tem naloži le neupravičene zaslužke/izgube posojilodajalcu in posojilojemalcu (Wilson, 1998, str. 53-56).

V konvencionalnem finančnem sistemu, ki temelji na dolžniških pogodbah, sta tako nagrada kot tudi tveganje neenakomerno porazdeljena med posojilojemalce in posojilodajalce; velja, da posojilojemalec nosi največji del tveganja. Tak sistem že sam po sebi spodbuja asimetrijo informacij in moralni hazard, hkrati pa je nagnjen k nestabilnosti. Zaradi neusklajenosti višine obveznosti in sredstev banke namreč višajo obrestne mere, saj s tem privabljajo več depozitov. Tako delovanje lahko privede do spodkopavanja zaupanja v banke in povzroči tudi hiter padec kredibilnosti banke. Zaradi takih situacij je v sistemu z obrestmi potreben »posojilodajalec v skrajni sili«, razviti morajo biti postopki bankrota, prestrukturiranja in obvladovanja dolga. Vsaj v teoriji se islamske institucije s takimi težavami in vprašanji ne srečujejo (Iqbal & Van Greuning, 2008, str. 11).

3.1 Financiranje bank v sistemu z in brez obresti

3.1.1 Financiranje konvencionalnih bank

V konvencionalnem sistemu se banke financirajo iz naslova obresti, kar pomeni, da je njihov interes za izposojeno denarja izključno zadovoljevanje finančnih potreb banke. Zaradi tega banke niso vključene v izgubo ali dobiček tistega, kateremu denar posodijo, in zaradi tega ne posojajo vedno v najbolj racionalne namene. Konvencionalna banka maksimizira svoj profit tako, da denar posoja po višji obrestni meri, kot je bila obračunana banki sami. Prav zato je obrestna mera za konvencionalne banke tudi ključni člen vseh bančnih aktivnosti (Venardos, 2006, str. 46-47).

Konvencionalne banke se zanašajo se na to, da bo stranka izposojeni denar vrnila skupaj z obrestmi in hkrati zahtevajo tudi poroštvo. Na drugi strani pa imamo posojilojemalca, ki verjame, da bo z izposojenim denarjem lahko ustvaril več denarja, kolikor znašajo obresti. Gre torej za koncept zaupanja – banka zaupa v stranko, stranka pa v dejstvo, da bo zaslužila denar, hkrati pa je jasno, da se ena udeleženka okoristi na račun druge (Nakadar, 2008). To pomeni, da konvencionalne banke ustvarjajo denar iz obljube posojilojemalcev. Posojilodajalec se namreč zaveže, da bo odplačal glavnico in obresti, sicer mu banka zaseže, kar je zastavil. Banka torej denar, ki nastane iz obresti, ustvari iz nič.

3.1.2 Financiranje islamskih bank

Prevzemanje tveganja islamskih institucij ob posojanju sredstev je tudi tisto, kar jim zagotavlja dobiček. Četudi so plačilni pogoji konvencionalnih in islamskih pogodb zelo podobni, obstajajo bistvene razlike v konceptualni strukturi transakcij. Navadno je dobiček, ki ga prejme islamska institucija, približno enak dobičku iz naslova obresti v konvencionalnih institucijah. Razlog za to tiči v tem, da delničarji obeh vrst institucij zahtevajo določene profite in nižji profiti islamskih institucij bi zniževali tudi konkurenčnost teh institucij (Basics of Islamic Finance, 2009). V teoriji islamske banke torej sodelujejo v dobičku in izgubi partnerja, v realnosti pa si kljub vsemu zagotovijo rento, ki je podobna ali enaka tisti v konvencionalnem bančništvu. Preprosto rečeno, islamske banke služijo s tem, da strankam

»pomagajo« do sredstev in prav profit je nagrada za tveganje banke (Smillie & Osborne, 2006).

Že v prvem poglavju sem omenila *Murābaha*, ki je najbolj uporabljena pogodba v islamskem bančništvu. Osnovana je na sistemu uporabe profitne marže ali pribitka na blago (*mark-up*), zaradi česar mnogi kritiki islamskega finančnega sistema pravijo, da ta sistem ni nič drugačen od konvencionalnega (Metwally, 1997, str. 93). Kritika sistema *mark-up* pravi tudi, da se faktor izkoriščanja s takim delovanjem ohrani. Hkrati je ta sistem dražji od konvencionalnega, saj morajo za izvajanje *mark-up* sistema obstajati posebne pogodbe in transakcijski stroški so zato še večji (Dar & Presley, 2003, str. 202). Sicer pa je takšno *mark-up* financiranje najbolj popularno financiranje med islamskimi bankami. *Mark-up* se določi sklicujoč na tržno obrestno mero, lahko pa se ga določi tudi na podlagi dogovora med strankami (Dar & Presley, 2003, str. 201).

3.2 Uspešnost delovanja banke v sistemu z ali v sistemu brez obresti

Primerjavo konvencionalnega in islamskega sistema bom sklenila z analizo profesorja ekonomije iz Univerze Wollongong v Avstraliji, M. M. Metwallya. Preverjal je delovanje islamskih in konvencionalnih bank in za svojo analizo uporabil podatke tridesetih bank, polovica je bila islamskih, polovica konvencionalnih. Banke so mu dale podatke o svojih celotnih sredstvih, lastniškemu kapitalu, depozitih, posojilih, donosih na depozite in denarnih rezervah v letih 1992, 1993 in 1994. V Prilogi 3 lahko vidimo pet finančnih dimenzij - likvidnost¹³, vplivnost¹⁴, kreditno tveganje, profitabilnost in učinkovitost - na podlagi katerih je avtor preverjal naslednje hipoteze (Metwally, 1997, str. 94-95):

1. Princip delitve dobička in izgube (PLS) ima vpliv na strukturo posojil islamskih bank.
2. Varčevalci se poslužujejo storitev islamskih bank s previdnostjo.
3. Islamske banke imajo težave s privabljanjem depozitov.
4. Princip delitve dobička in izgube (PLS) se odrazi v višjih donosih na depozite kot znaša dohodek od obresti.

Zaradi druge hipoteze je bilo potrebno v analizo, poleg petih finančnih dimenzij, vpeljati še dva indikatorja: razmerje med celotnimi depoziti in celotnimi sredstvi (DA) in povprečen donos na depozite (PD) (Metwally, 1997, str. 95).

Avtor je v analizi razlikoval le med dvema vrstama bank – islamskimi in konvencionalnimi. V ekonometričnem modelu sta ti dve vrsti bank predstavljali odvisni spremenljivki, neodvisne spremenljivke pa so seveda bili omenjeni indikatorji. Ekonometrični model je pokazal naslednje korelacije (Metwally, 1997, str. 95):

- Višji so indikatorji likvidnosti, vplivnosti in kreditnega tveganja (indikator RL), večja je možnost, da banka uporablja princip delitve dobička in izgube, torej je islamska banka.
- Manjši so indikatorji DA in PL, večja je možnost, da gre za islamsko banko.
- Preostali indikatorji (XA, YA, PD in DL) nimajo vpliva na regresijski model. To v praksi pomeni, da se konvencionalne in islamske banke na podlagi teh indikatorjev v povprečju ne razlikujejo.

Številski rezultati pokažejo tudi, da se islamske banke ne razlikujejo močno od konvencionalnih v smislu učinkovitosti, saj je razmerje operativnih stroškov in celotnih

¹³ Kaže plačilno zmožnost finančne institucije.

¹⁴ Se nanaša na zmožnost bank, da absorbira izgube. Če so izgube tako velike, da izrabijo vse rezerve in dobiček, banka lahko postane insolventna.

sredstev v obeh primerih zelo podobno. Podobno velja tudi za profitabilnost obeh vrst bank, saj sta razmerje bruto dohodka in celotnih sredstev ter povprečni donos na depozite v primeru islamske banke le marginalno višja kot v konvencionalnih bankah (Metwally, 1997, str. 96).

Se pa islamske in konvencionalne banke razlikujejo v nekaterih drugih indikatorjih. Indikator vplivnosti je v islamskih bankah veliko višji kot v konvencionalnih, kar pomeni, da islamske banke lažje prenašajo in absorbirajo izgube. Prav tako se islamske banke izkažejo za bolj likvidnostno sposobne, saj islamske banke zadržujejo več denarnih sredstev glede na celotne depozite kot konvencionalne banke (indikator CD) (Metwally, 1997, str. 97).

Pri financiranju islamskih bank sem omenila, da se banke najbolj poslužujejo poslovanja s pomočjo *Murābaha* pogodb, celo pogostejše kot uporabljajo PLS model. Tudi statistični rezultati opisanega modela kažejo, da so islamske banke močno odvisne od instrumenta *Murābaha*, vsekakor bolj kot od drugih instrumentov in pogodb, ter da islamske banke raje financirajo dolgoročne kredite s profitno maržo (*mark-up*) (Metwally, 1997, str. 97). Sicer pa Metwally (1997, str. 97) namiguje na dejstvo, da je *Murābaha* metoda, kjer banka pobere profitno maržo, skoraj enak principu obresti in zato se profitabilnost, učinkovitost in donos na depozite v obeh vrstah bank ne razlikuje močno. S tem dvomi tudi v smiselnost islamskega finančnega sistema. Abdul Gafoor (1999) se s tem ne bi strinjal, saj banka ne uporablja ribā, temveč preostali del »obresti«, ki nima značaja ribā.

Tako islamske kot tudi konvencionalne banke imajo največji delež dolgoročnih kreditov, islamske banke pa se še posebno izogibajo financiranju osebnih kreditov in se raje poslužujejo direktnih investicij. Še vedno pa velja, da imajo islamske banke več težav pri privabljanju depozitov kot konvencionalne banke (Metwally, 1997, str. 97-98).

Žal je analiza precej stara (iz leta 1997), še starejši so uporabljeni podatki, toda kljub temu nam rezultati analize lepo prikažejo razlike in podobnosti med islamskimi in konvencionalnimi bankami. Velja pa vzeti v obzir, da je bila razvitost islamskega finančnega sistema v letu 1997 precej slabša, danes pa je med najhitreje rastočimi finančnimi segmenti trga. Razvija se vedno več produktov in instrumentov, s katerimi islamske institucije povečujejo svojo vplivnost na globalnih trgih. Vprašanje pa seveda je, kako bi ta razvoj vplival na indikatorje, ki sem jih omenjala.

3.3 Prihodnost poslovanja islamskih in konvencionalnih bank

Kljub temu da je globalna ekonomska kriza prizadela tako konvencionalne kot tudi islamske banke, se je do sedaj izkazalo, da so bile islamske banke prizadete v mnogo manjšem obsegu. Razlogov za to je več.

Eden izmed njih je vsekakor ta, da za razliko od konvencionalnih islamske banke prepovedujejo špekulacije in špekulativne transakcije, prepovedani so tudi vsi tvegani in kompleksni izvedeni finančni instrumenti. Poleg tega so vse transakcije v islamskem okviru podprte z realnimi sredstvi, kar pomeni, da si islamske banke ne izposojajo denarja od drugih institucij, temveč njihov kapital sestavljajo le lastni depoziti in zato nimajo težav z dolгови. Islamske banke tako tudi niso kupovale drugorazrednih hipotek iz ZDA. Še en pomemben razlog pa je ta, da islamske banke posojajo sredstva le za investicije, v katere zaupajo tudi same, saj konec koncev v primeru izgube same delno krijejo to izgubo.

Vse to seveda ne pomeni, da so islamske banke imune na krizo, saj tudi te občutijo pritisk krize (npr. obseg *sukuk*, islamskih obveznic, je drastično padel), vendar pa so vseeno relativno bolj zaščitene od konvencionalnih (Khalaf, 2009). To je morda tudi razlog za ponoven dvig zanimanja za islamsko bančništvo v zadnjih nekaj mesecih.

Kljub pozitivni rasti, širitvi in vseh pozitivnih lastnosti islamskih financ, se te vseeno srečujejo z določenimi težavami (Van Schaik, 2001, str. 51):

- a) Model PLS ni priljubljen, tako pri bankah kot tudi strankah. Banke težko najdejo projekte, ki bi bili vredni tveganja, stranke pa ne želijo deliti preveč informacij in dobička.
- b) Islamski finančni produkti, instrumenti in trgi se razvijajo prepočasi.
- c) Islamsko bančništvo se v ne-islamskih državah težko izvaja, in sicer zaradi drugačnih regulativ in zakonodaje.

Razvoj islamskega bančništva omejuje tudi morebitno nezaupanje investorjev zaradi potencialne povezanosti islamskih finančnih institucij s terorističnimi organizacijami. Ta problem institucije rešujejo tako, da svoje stranke redno preverjajo. Problem predstavlja tudi močna prepletenost z vero, kar se kaže v tem, da imajo islamske banke poleg klasičnega nadzornega sveta tudi šeriatski svet, ki je sestavljen iz islamskih verskih učenjakov, ki morajo blagosloviti vsako posamezno poslovno odločitev banke. Posledica tega je, da se vlagateljem na zahodu ne izpolni čisto vsaka prošnja za posojilo (D. M., 2009).

Sklep

Islamski finančni sistem, katerega glavni temelj je prepoved obresti, se je v taki obliki, kot ga poznamo danes, začel razvijati šele nekje v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Danes je na svetu več kot 300 islamskih bank in institucij, ki pa niso več omejene le na muslimanske države. Islamski sistem in koncept poznajo tudi konvencionalna gospodarstva, zato je sožitje konvencionalnega in islamskega sistema danes postalo realnost.

Glavna smernica islamskega finančnega sistema je ekonomska pravičnost. Poudarja se pošten način služenja denarja, brez izkoriščanja drugih udeležencev v trgovini. Prepoved obresti oz. arabsko *ribā* (ki je za zagotavljanje pravičnosti nujna) izhaja iz svete knjige muslimanov, Korana. To pomeni, da morajo islamski ekonomisti v današnji svet vpeljati prepoved, ki je nastala več kot dva tisoč let nazaj. Pravzaprav imajo zelo težko nalogo, saj morajo upoštevati šeriatsko pravo in hkrati paziti, da je islamsko bančništvo dovolj konkurenčno konvencionalnemu. Zato se v praksi v islamskem bančništvu in financah razvija veliko produktov in storitev, ki so bližnji substitut konvencionalnim, razlikujejo pa se v tem, da islamski instrumenti ne vsebujejo obresti in špekulacij.

Veliko kritikov islamskega sistema kritizira način poslovanja islamskih finančnih institucij. Le-te uporabljajo dva različna modela. Prvi je model delitve dobička in izgube, kjer stranka in banka vstopita v partnerstvo, v katerem si delita dobiček ali izgubo, ki nastane iz posla oz. investicije. Drug način pa se uporablja navadno tam, kjer uporaba prvega modela ni mogoča. Gre za princip dodatka marže na izposojen denar, ki jo mora posojilojemalec vrniti skupaj z glavnico. Prav ta način je tarča kritik, saj nasprotniki islamskega sistema pravijo, da je uporaba marže pri dajanju posojil precej podobna delovanju konvencionalne banke, ki uporablja obresti. Po njihovo naj bi šlo za odstranitev obresti in potem njihovo ponovno uporabo.

Do takšnih kritik pride tudi zaradi nerazumevanja arabske besede ribā. Ribā dobesedno pomeni presežek, povečanje ali prirastek, splošno pa se jo prevaja kot obresti, kar je napačno. Ribā ima drugačen konceptualen pomen kot obresti in tudi Koran nikjer ne prepoveduje obresti izrecno, temveč prepoveduje oderuštvo. Ker so obresti sestavljene iz različnih komponent, jih lahko razstavimo in odstranimo prepovedano komponento, preostanek »obresti« pa uporabimo. Zato je islamskim finančnim institucijam dovoljeno pobiranje denarja za svoje delovanje, toda le do trenutka, ko to pobiranje postane oderuško. Ponavljam, rezultati uporabe instrumenta marže sicer na prvi pogled delujejo isto kot pobiranje obresti, toda gre za veliko konceptualno razliko in zato kritike na ta račun niso upravičene.

Ena izmed hipotez, ki sem jih preverjala v svoji nalogi, je bila tudi ekonomska upravičenost prepovedi obresti v islamskem finančnem sistemu. Med raziskovanjem sem spoznala, da je prav dokazovanje te hipoteze eden glavnih izzivov islamskih učenjakov, s katerim pa se dobro spoprijemajo. V literaturi najdemo veliko močnih in vzdržnih argumentov, s katerimi dokazujejo, da prepoved ribā omogoča ekonomsko, socialno, distributivno in medgeneracijsko pravičnost, ekonomsko stabilnost ter ekonomsko učinkovitost. Poudarjam, da islamski sistem najbolj poudarja pravičnost, etičnost in moralnost, toda islamski ekonomisti uspešno dokazujejo tudi ekonomsko upravičenost prepovedi ribā. Tako so dokazali, da obresti niso edini člen v gospodarstvu, ki bi lahko vplival na varčevanje in investicije, temveč kot razlog za ti dve aktivnosti bolj izpostavljajo pričakovane dohodke. Prav tako zavrnejo tezo, da je rast v sistemu brez obresti nemogoča. Oprejo se predvsem na dejstvo, da so investicije v islamskem sistemu navadno bolj učinkovite, saj do investicij pride le v primeru, ko so popolnoma upravičene in ko islamska institucija tako močno verjame v projekt, da je pripravljena investirati skupaj s stranko.

V nalogi sem raziskovala tudi uspešnost obeh sistemov in ugotovila, da se glede učinkovitosti in profitabilnosti sistema ne razlikujeta. Izkaže se tudi, da so islamske banke bolj likvidnostno sposobne in lažje prenašajo ter absorbirajo izgube. Še vedno pa velja, da imajo islamske banke več težav pri privabljanju depozitov kot konvencionalne banke. Tako je težko reči, kateri sistem je bolj uspešen, saj ima vsak svoje prednosti in slabosti, vseeno pa se je islamski model v času ekonomske krize izkazal za bolj vzdržnega in imunega na krizo. Sicer pa je težko napovedati, kakšna bo prihodnost obeh sistemov. Kljub temu da se bo ekonomska kriza lahko izkazala kot priložnost za razvoj islamskega finančnega sistema, še vedno velja, da je konvencionalno bančništvo danes v prednosti. Konvencionalne finančne institucije so namreč veliko bolj prepoznavne kot islamske. Ideja islamskega bančništva je še vedno precej mlada in neprepoznavna, hkrati pa je večina ljudi navajena na konvencionalen način poslovanja s financami. Visoko razvite konvencionalne banke ponujajo širok spekter produktov in storitev in stranke se zato za zamenjavo sistema (ne samo banke, ampak gre za zamenjavo celotnega sistema) zelo težko odločajo. Pomembno je tudi znanje in osveščenost strank, ki bi znale razločevati med islamskimi in konvencionalnimi bankami ter tudi kritično preceniti njihovo ponudbo. Tržni sektor islamskih finančnih institucij je tisti, ki je odgovoren za primerno trženje islamskih produktov in storitev, hkrati pa mora tudi osveščati ljudi in jim podajati informacije ter znanje.

Za konec naj še enkrat poudarim, da nas islamski finančni sistem lahko nauči etičnosti, moralnosti in pravičnosti in s tem pokrije nepravilnosti in slabosti kapitalizma. Predvsem moramo na islamsko prakso gledati kot na prakso, kjer je v ospredju etika in ne vera sama. Morda veliko ljudi (ki niso muslimani) odvrne tudi samo poimenovanje islamsko bančništvo in mislijo, da tako bančništvo ni namenjeno njim, zato bi lahko morda tržniki islamskega sistema začeli razmišljati o trženju »etičnega bančništva«.

Literatura in viri

1. Abdul Gafoor, A. L. M. (1999). *Islamic banking & finance: another approach*. Revised version of a paper presented at the Islamic Hinterland Conference on Critical Debates Among Canadian Muslims, 3-5 September 1999, Toronto, Canada. Najdeno 3. maja 2009 na spletnem naslovu <http://www.nzibo.com/IB2/AApproach.pdf>
2. *About the QFC – Islamic Finance – QFC – Qatar financial centre*. Najdeno 15. aprila 2009 na spletnem naslovu http://www.qfc.com.qa/output/Islamic_finance.aspx.
3. Akram Khan, M. (2003). *Islamic Economics and Finance: A Glossary*. Routledge.
4. Al Zuhayli, W. (2006). The juridical meaning of ribā. V Abdulkader, T. (2006). *Interest in Islamic Economics: Understanding Ribā* (26-54). Routledge.
5. Ayub, M. (2007). *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
6. *Basics of Islamic Finance*. Najdeno 16. maja 2009 na spletnem naslovu http://www.islamonline.com/news/articles/28/Basics_of_Islamic_finance.html
7. Bellalah, M. & Ellouz, S. (2004). Islamic Finance, Interest Rate and Islamic Banking: A Survey of the Literature. *Finance India*, 18(special issue). Str. 533-546
8. Choudhury, M. A. (2001). Culture, Finance and Markets in Saudi Arabia. *Managerial Finance*, 27 (10/11), 25-46.
9. *CIA – The World Fact Book*. Najdeno 1. aprila 2009 na spletnem naslovu <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>.
10. D. M. (2009, 2. maj). »Alahove« banke v krizi cvetijo. *Zurnal24.si*. Najdeno 13. maja 2009 na spletnem naslovu <http://www.zurnal.org/Alahove-banke-krize-ne-obcutijo/novice/gospodarstvo/107475>
11. *Database – Islamic Finance and Banking*. Najdeno 1. aprila 2009 na spletnem naslovu <http://www.islamicbanker.com/database.html>
12. Dar, H.A. & Presley, J.R. (2003). Islamic banking. V Mullineux, A. W. & Murinde, Victor. (2003). *Handbook of international banking* (str. 191-205). Cheltenham, UK, Northampton, MA : E. Elgar.
13. El Gamal, M. (2006). *Islamic finance law, economics, and practice*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
14. El-Qaradawi, J. (1997). *Halal i haram u islamu*. Sarajevo: Ljiljan.
15. Grose, T. K. (2008, 10. december). The Rise of Islamic Banking in a Time of Economic Crisis. *U.S. News and world report*. Najdeno 15. aprila 2009 na spletnem naslovu <http://www.usnews.com/articles/news/world/2008/12/10/the-rise-of-islamic-banking-in-a-time-of-economic-crisis.html>
16. Györek, V. (2003). *Denar, obresti, investicije*. Murska sobota: Franc-Franc.
17. *Institute of Islamic Banking and Insurance*. Najdeno 13. maja 2009 na spletnem naslovu <http://www.islamic-banking.com/ibanking/ifi.php>.
18. *Islamicbanker.com*. Najdeno 13. aprila 2009 na spletnem naslovu <http://www.islamicbanker.com/>
19. Iqbal, Z. & Van Greuning, H. (2008). *Risk analysis for Islamic banks*. Washington, D.C.: World Bank.
20. Karam, G. (2008, 26. december). Islamic Banking: Does it really do away with interest? *Ya Libnan*. Najdeno 27. decembra 2008 na spletnem naslovu http://yalibnan.com/site/archives/2008/12/islamic_banking.php
21. Kerševan, M. & Svetlič, N. (2004). *Koran: o Koranu, Bogu, islamu ...* Ljubljana: Cankarjeva založba.

22. Khalaf, R. (2009, 30. marec). Islamic finance must resolve inner tensions. *Financial Times*. Najdeno 15. aprila 2009 na spletnem naslovu http://www.ft.com/cms/s/0/4894b482-1d44-11de-9eb3-00144feabdc0.html?ncllick_check=1
23. Khalil, E. H. (2006). An overview of the Sharia 'a prohibition of ribā. V Abdulkader, T. (2006). *Interest in Islamic Economics: Understanding Ribā* (55-68). Routledge.
24. Khan, M. F. (2002). Fiqh Foundations of the theory of Islamic Economics: A Survey of Selected Contemporary Writings on Economics Relevant Subjects of Fiqh. V Ahmed, H. (2002). *Theoretical Foundations of Islamic Economics* (str.61-86). Islamic Development Bank, Islamic Research and Training Institute.
25. *Koran*. (2003). Jelinčič, K. (prev.). Radenci: Atilova knjiga.
26. *Koran*. (2005). Majaron, E. (prev.). Tržič: Učila International.
27. Kula, E. (2008). Is contemporary interest rate in conflict with Islamic ethics?. *Kyklos*, 61(1), 45-64.
28. Kuran, T. (2004). The logic of financial westernization in the Middle East. *Journal of Economic Behaviour & Organization*, 56(2005), str. 593-615.
29. Lahoud, N. & Johns, A. H. (2005). *Islam in world politics*. London, New York: Routledge.
30. Loqman, M. (1999). A Brief Note on Islamic Financial System. *Managerial Finance*, 25 (5), 52-59.
31. Maurer, B. (2005). Re-formating the economy – Islamic banking anf finance in world politics. V Lahoud, N. & Johns, A. H. (2005). *Islam in world politics* (str. 54-66). London, New York: Routledge.
32. Metwally, M.M. (1997). Differences between the financial characteristics of interest-free banks and conventional banks. *European business review*, 97(2), 92-98.
33. Nakadar, A. S. (2008, 9. oktober). Financial Crisis Sparks Interest in Islamic Banking. *Muslim media network*. Najdeno 15. aprila 2009 na spletnem naslovu <http://muslimmedianetwork.com/mmn/?p=3015>
34. Ovin, R. in Šlebinger, M. (2003). *Makroekonomska politika*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
35. *Religije.com – Islam*. Najdeno 15. aprila 2009 na spletnem naslovu <http://www.religije.com/islam.htm>
36. Senjur, M. (2001). *Makroekonomija: Makroekonomija majhnega odprtega gospodarstva*. Maribor: Založba MER.
37. Smillie, S. & Osborne, H. (2006, 13. junij). Q&A: Islamic Finance. *Guardian.co.uk*. Najdeno 15. aprila 2009 na spletnem naslovu <http://www.guardian.co.uk/money/2006/jun/13/accounts.islamicfinance>
38. Van Schaik, D. (2001). Islamic Banking. *The Arab Bank Review*, 3(1), 45-52.
39. Venardos, A. M. (2006). *Islamic banking & finance in South-east Asia: its developments & future*. Hackensack, NJ : World Scientific Publishing Company.
40. Wilson, R. (1998). The contributon of Muhammad Baqir Al-Sadr to contemporary islamic economic thought. *Journal of Islamic Studies*, 9(1), 46-59.
41. *World of Islam Map Set, Global Mapping International*. Najdeno 12. maja 2009 na spletnem naslovu <http://www.gmi.org/products/islamoht.htm>.

PRILOGE

Priloga 1: Seznam pogosto uporabljenih kratic

Kratika	Pomen in slovenski prevod
IBF	islamic banking and finance; islamsko bančništvo in finance
IFS	islamski finančni sistem
KFS	konvencionalni finančni sistem
OPEC	Organization of the Petroleum Exporting Countries; Organizacija držav izvoznic nafte
PLS	profit and loss sharing; delitev dobička in izgube

Priloga 2: Slovar tujih izrazov

Tuj izraz	Slovenski prevod ali obrazložitev
Allāh	islamski bog
ʿ aqd	pogodba
cost of borrowing	Strošek izposoje, strošek najema kredita.
es-selem	Plačilo v avansu.
gharar	negotovost/špekulacija
hadis, hadīth	Dopolnilo Korana, zapisi, ki razlagajo islamska pravila.
halal	Dovoljeno, v skladu s šeriatskim pravom.
haram	Prepovedano po šeriatskem pravu.
Ijmā ʿ	Konsenz vodilnih islamskih učenjakov.
Ijtihad	Postavljanje novih pravil na podlagi sklepanja.
increase	rast, porast, povečanje
interest	obresti
joint venture	skupno vlaganje
mal-ribāwi	ribā proizvodi
mark-up	pribitek, marža
maysur	igre naključij, hazardiranje, zavajanje
mudārabah/ quiradh	tiho partnerstvo
murābaha	Prodaja z višjo ceno, praktično je to pogodba prodaje v katerem prodajalec določi svoje stroške in profit.
musharaka(h)	Partnerstvo, kjer obe strani priskrbita kapital za financiranje projekta.
profit and loss sharing	delitev dobička in izgube
qard-el-hassan	dober kredit
qimar	hazard
Qiyās	Sodniško sklepanje z analogijo.
Qur ʿān, Koran	Sveta knjiga muslimanov, razodeta beseda Alaha.
ribā	Glavna prepoved v islamskem finančnem sistemu, oderuštvo, obresti, presežek, povečanje.
ribāwi	Dobrine, na katere se aplicirajo pravila glede ribā – to so denarne enote in predmeti prodani glede na mero/težo.
ribā al-fadl	presežna ribā
ribā al-nasi ʿa	odložena ribā
Sharī ʿa	Pravo po Koranu in Sunah.
sukuk	islamske obveznice
Sunna, Suna	Pravila, postavljena s strani Boga.
usury	oderuštvo, odiranje, oderuške obresti
zakāt, zakāh	Obvezen muslimanski davek za pomoč revnim.

Priloga 3: Tabela finančnih dimenzij in indikatorjev analize učinkovitosti delovanja konvencionalnih in islamskih bank

Tabela 1: Finančne dimenzije in indikatorji

Finančna dimenzija	Indikator, ki dimenzijo pojasnjuje
Likvidnost	Denar/celotni depoziti (CD)
Vplivnost	(Lastniški kapital + rezerve)/celotna sredstva (EA)
Kreditno tveganje	Dolgoročni dolg/celoten dolg (DL)
	Neposredne investicije/celotni dolg (RL)
	Osebni dolg/celotni dolg (PL)
Profitabilnost	Bruto dohodki/celotna sredstva (YA)
Učinkovitost	Operativni stroški/celotna sredstva (XA)

Vir: Metwally, Differences between the financial characteristics of interest-free banks and conventional banks, 1997, str. 95.

Priloga 4: Seznam držav, v katerih ima islam pomembno vlogo

Seznam držav v katerih je islam prevladujoča vera, igra pomembno politično vlogo v državi ali islamska skupnost igra pomembnejšo vlogo na kakršenkoli način (npr. velikost muslimanske skupnosti se večja in imajo vedno bolj pomembno vlogo v državi ali posameznem področju).

Država (vrstni red po abecedi)	Delež muslimanov	Država (vrstni red po abecedi)	Delež muslimanov
Afganistan	99%	Komoros	98%
Albanija	70%	Kosovo	90%
Alžirija	99%	Kuvajt	85%
Azerbajdžan	93,4%	Libanon	59,7%
Bahrajn	81,2%	Libija	97%
Bangladeš	83%	Makedonija	33,3%
Benin	24,4%	Maldivi	99,4%
Bolgarija	12,2%	Malezija	60,4%
Bosna in Hercegovina	40%	Maroko	98,7%
Brunej	67%	Mauritius	16,6%
Burkina Faso	50%	Mauretaniija	100%
Burundi	10%	Nemčija	3,7%
Ciper	18%	Niger	80%
Čad	53,1%	Nigerija	50%
Djibouti	94%	Oman	92,6%
Egipt	90%	Pakistan	95%
Eritreja	48%-60%	Gaza	99,3%
Etiopija	32,8%	Rusija	10%-15%
Filipini	5%	Savdska Arabija	100%
Francija	5%-10%	Senegal	94%
Gambija	90%	Sirija	90%
Gana	15,9%	Slonokoščena obala	38,6%

"se nadaljuje"

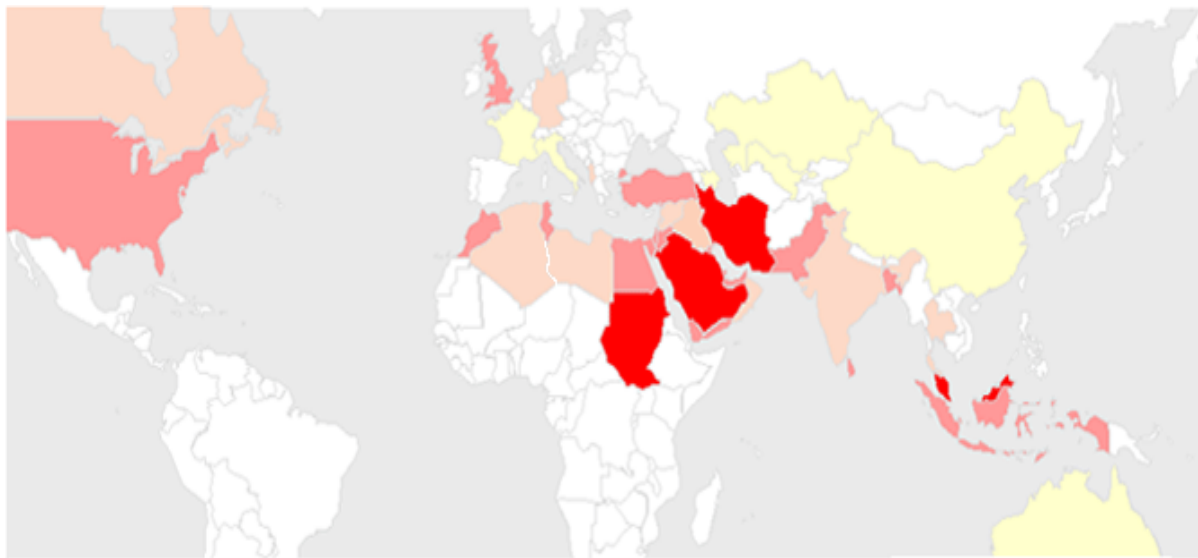
"nadaljevanje"

Gvineja	85%	Somalija	99,9%
Indija	13,4%	Sudan	70%
Indonezija	86,1%	Tadžikistan	90%
Italija	1,4%	Tanzanija	35%
Irak	97%	Tunizija	98%
Iran	98%	Turčija	99,8%
Jemen	99%	Turkmenistan	89%
Jordanija	92%	Uganda	12,1%
Južna Afrika	1,5%	Uzbekistan	88%
Kanada	1,9%	Velika Britanija	2,7%
Katar	77,5%	Zahodna Sahara	99,8%
Kazahstan	47%	Združeni Arabski Emirati	96%
Kirgizistan	75%	Združene države Amerike	0,6%
Kitajska	1%-2%		

Vir: CIA- Factbook, 2009.

Priloga 5: Geografska ponazoritev držav, kjer ima islam pomembno vlogo

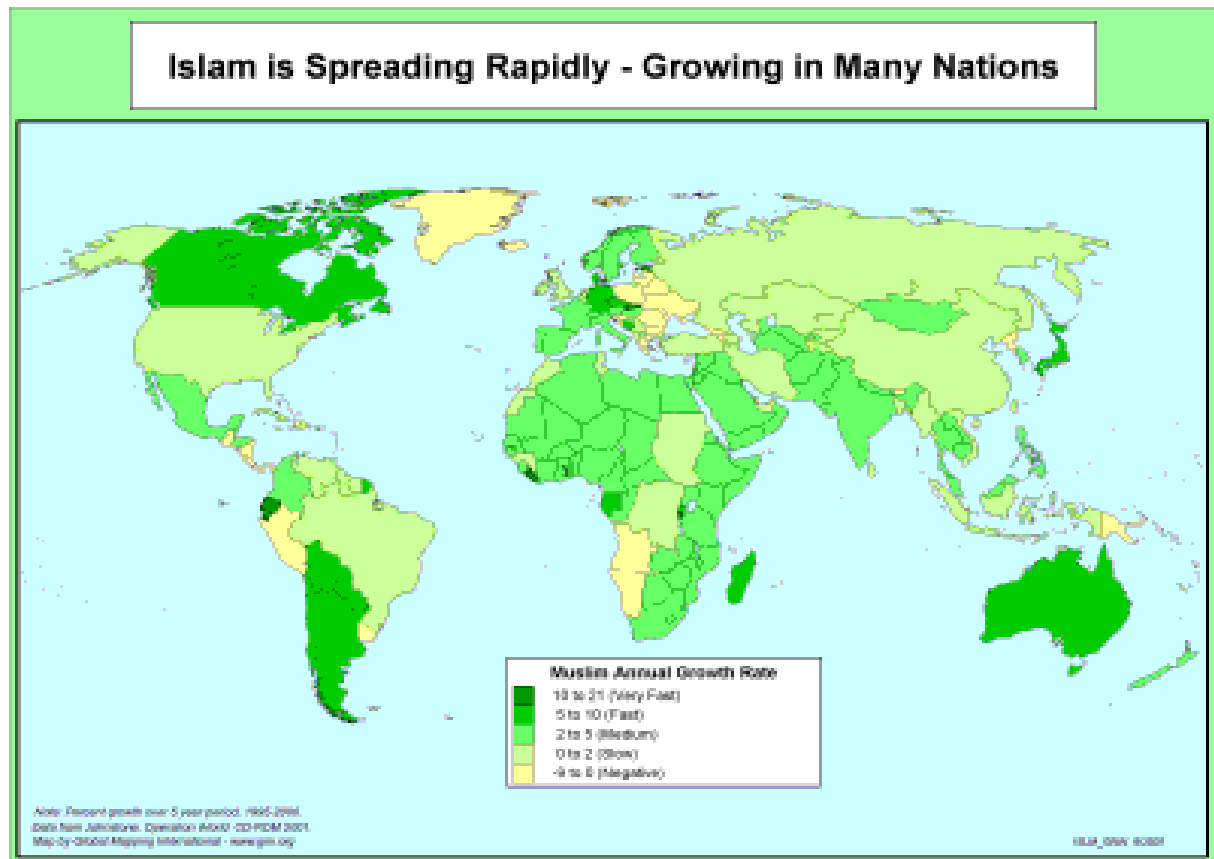
Slika 1: Države, kjer islam uveljavlja svojo moč v družbeni, politični ali socialni sferi

Vir: Database – Islamic Finance and Banking.

Razlaga k sliki: temnejši je odtenek barve (rumena proti močno rdeči), večjo moč islam izraža na določenih področjih.

Slika 2: Hitrost širjenja islama

Vir: GMI, 2009.

Razlaga k sliki: na področjih, ki so obarvana s temnejšo zeleno barvo, se islam širi z največjo hitrostjo in obratno.